

FLORA OG FAUNA

Udgivet af
Naturhistorisk
Forening for Jylland

116. Årgang. Hæfte 4. Århus. December 2010

LEDER - TAB AF NATURVÆRDIER

Naturen i Danmark blev skrevet i en slags mandtal i 1992 med vedtagelsen af Lov om Naturbeskyttelse. Paragraf 3 i denne lov handler om naturområder, nærmere bestemt søer, heder, overdrev, moser, ferske enge, strandsumpe og strandenge. Sådanne naturområder – over en vis størrelse – blev herefter beskyttet mod tilstandsændringer i forhold til naturtilstanden pr. 1.7. 1992.

Det er denne såkaldte §3-natur, der her fokuseres på. Den alle steds nærværende "lille natur" uden for dansk naturs kerneområder: Natura2000-områderne, landskabsfredningerne, vildtreservaterne og de regionale og nationale naturparker. §3-områderne tiltrækker hverken megen opmærksomhed eller mange penge, men de rummer alligevel store naturværdier.

Amterne fik i 1992 til opgave at udføre den første registrering af §3-områderne. Opgaven var enorm og tiden knap, så arbejdet blev i vid udstrækning udført som skrivebordsarbejde ud fra luftfotografier. Nogle områder blev samtidig kontrolleret ved besøg i felten, så grænserne kunne justeres, men mange beskyttede områder blev først undersøgt i felten år senere.

Fra 1992 til 2006 opbyggede amterne en stor ekspertise på beskyttede naturområder. Resultaterne af disse registreringer kan ses på www.miljoportalen.dk. Her kan alle følge med i, hvad der er registreret som beskyttet natur bl.a. i lokalområdet. Det er så ikke ensbetydende med, at alle lodsejere ved hvad §3-natur er, så langt fra.

Med strukturændringen i 2007 overgik ansvaret for de beskyttede na-

turuområder til kommunerne. Mange naturfolk frygtede, at der ville ske en forringelse af §3-områderne, når disse blev underlagt en mere lokal instans.

Den frygt delte Danmarks Naturredningsforening. I maj 2010 udgav foreningen "Danmarks Natur 2010 – om tabet af biologisk mangfoldighed". Den har også de et kapitel om de beskyttede naturområder. Her skriver Michael Leth Jess: "Danmarks Naturfredningsforening (DN) har igennem 2009 foretaget en række stikprøver ud fra Miljøministeriets og Kommunernes Landsforerings hjemmeside Miljøportalen. Miljøportalen er ejeres og myndigheders adgang til oplysninger om, hvorvidt et område er beskyttet eller ej. Det har afdækket en lang række eksempler på, at § 3-registrerede arealer i virkeligheden var opdyrkede".

Den 5. november 2010 offentliggjorde DMU en officiel stikprøveundersøgelse af naturtilstanden i 500 kvadrater af en størrelse på 1 x 1 km jævnt fordelt over hele landet. Arealerne i 1995 blev sammenlignet med arealerne i 2008, og det viste sig, at det samlede tab af beskyttede naturområder var på mellem 2 og 5,5 %. Samtidig tyder stikprøveundersøgelsen på, at der nu findes oversete potentielle §3-områder svarende til en forøgelse af det registrerede areal på 8-14 %.

Disse afvigelse er knap så voldsomme, som DN (og vi andre) havde frygtet, men slemt nok alligevel. Og så fortæller undersøgelsen ikke noget om naturkvaliteten på §3-arealerne, kun om de har samme størrelse som i 1995. Tages der tillige

hensyn til naturkvaliteten er situationen meget mere alvorlig.

De negative påvirkninger af størrelserne på arealerne skyldes især opdyrkning og bebyggelse, mens naturkvaliteten på områderne lider under eutrofiering, udbredelse af invasive arter og tilgroning af højstauder og vedplanter. Der ses dog også positive udviklinger, idet mange nye biologiske overdrev udvikles, da en del landbrugsarealer – især omkring storbyerne – gradvist forvandles til vedvarende græsarealer. Såvel de negative som de positive udviklinger bør registreres, så vi kan få et bedre overblik over §3-områdernes areal og tilstand. Det er jo en vigtig del af vores naturarv.

Miljøministeriet meddelte ultimo 2010, at der afsættes 36 mio. kr. over to år til at "finkæmme den danske natur". Dette beløb svarer til 367.000 i gennemsnit pr. kommune. Beløbet fordeles desværre efter indbyggerantal og ikke efter naturindhold. Det er en god start, men hvis man virkelig skal foretage en finkæmning, så er dette beløb ikke tilstrækkeligt, så langt fra. Der skal mange flere midler til.

Og vi andre aktive naturfolk må indstille os på, at vi skal se efter mulige tegn på forværring af naturtilstanden og formindskelse af arealerne på §3-områderne i vores nærområder. Måske kunne en kampagne som "Adopter en eng" være en god ide. Det er godt med borgerinddragelse, og vi kunne forestille os naturfolk, der holdt øje med bestemte lokale naturområder, fotograferede dem og beskrev naturtilstanden på dem. Ideen er hermed givet videre!

Red.

Ferskvandssnegle (Gastropoda) på Æbelø og spørgsmålet om arter, immigration og overlevelse af populationer på småøer i havet

Holger N. Garner¹

Freshwater snails (Gastropoda) on Æbelø Island and the question of species, immigration and survival of populations on lesser islands in the ocean.

This paper reports on the last planned visit and study of the freshwater snail fauna of some smaller Danish islands, in this case the Æbelø Island a few km NNW of Funen. On August 11th – 13th 2008, ten freshwater ponds and one ditch, identified on local map were visited. Six ponds had dried out during dry spring 2008, while the rest were carefully searched for live and dead snails. Here, only two species were found, viz. *Lymnaea peregra* (O.F. Müller) and *L. stagnalis* (L.). Two other species, previously found (1999 and 1934, resp.) on the island were not found, viz. *Anisus leucostoma* (Millet) and *Acroloxus lacustris* (L.).

Table 1 presents 17 freshwater snails found during present and previous decades on six lesser Danish islands – 8 species have been found on two or more islands while 9 species have only been found on one of these islands. A large number (19) of other Danish freshwater snail species have not been recorded from these islands. There was no indication of a simple relation between the number of species on an island and its distance to nearest mainland snail migration source. In general, the freshwater fauna of lesser Danish islands seems to be poor.

The author believes that transportation of freshwater snails across the sea to islands must be rare and accidental. The paper discusses possible means of migration in freshwater snails presenting small experiments on newly hatched snails of *Lymnaea peregra* and *Physa fontinalis* fastening themselves to an artificial duck foot.

Key words: Gastropoda, islands, freshwater pools, populations, bird transportation, occurrence.

Som et led i faunistiske undersøgelser af ferskvandssneglenes forekomst på danske småøer blev de ferske vande på Æbelø opsøgt 11.-13. august 2008. Tidligere undersøgelser af Vejro, Anholt, Sprogø, Romsø og Endelave er publiceret i Flora og Fauna (Garner 1999, 2003, 2005, 2007). Denne artikel forsøger samtidig at give et overblik over den sparsomme viden om

ferskvandssneglenes forekomst på danske småøer.

Æbelø

Den 2 km² store ø rummer afvekslende landskaber med høj gammel løvskov, åbne græsklædte overdrevsområder, strand og strandeng samt klinger af plastisk ler. Øens natur har haft en omskiftelig tilværelse med udnyttelse, ikke mindst til jagt

og skovbrug. Æbelø er fredet og ejes af Aage V. Jensens Naturfond. Øen er efter visse saneringer på vej til en tilstand af naturlig vækst og henfalden. Dens bestand af dåvildt og mouffloner afgræsser de åbne sletteområder. I underskoven breder sig stedvis ufremkommeligt krat af ørnebregner. Klintekysterne er under konstant nedbrydning, hvor materialet snart atter aflejres og får satellitøen Æbeløholm mellem Æbelø og Fyn til at vokse. Selve Æbelø ligger ca 4 km nord for det fynske "fastland", men er ved revet Bråddet forbundet med Æbeløholm (0,4 km²), hvorfra en ebbevej fører 1,5 km gennem vand til Fyn. Vandhuller på Æbeløholm fyldes årligt med saltvand og er derfor ikke medtaget i undersøgelsen. To holme, Dræet og Eilinge, ligger nærmere land.

Metode

Vandhullerne undersøgtes ved langvarig og grundig brug af en kraftig metalketcher samt visuelt. Et stykke af det største indvand Skovsøens (B) bredder viste sig utilgængeligt pga. et højt og tæt krat af ørnebregner. Af den vandfyldte groft (I) blev kun den nedre del undersøgt. Der er ved lokalisering af Æbelø vandhuller benyttet KMS-kort 1:25.000 samt et skovkort opmålt af L. Møller Nielsen.

Derudover er tidligere fund af ferskvandssnegle fra danske småøer sammenstillet og vurderet ift. øernes afstand fra nærmeste spredningskilde – her fugleflugts-afstand fra nærmeste "større fastland", dvs for Æbelø ift. Fyn. Her er der kun medtaget de seks øer, hvorfra der er fund fra de senere år, dvs. hverken fra Det Sydfynske Øhav (Helweg-Jespersen 1944-45) eller fra større øer som Samsø (Mandahl-Barth 1934-35).

Af den danske sneglefauna kendes

¹Calmus Research, Strandvejen 5, Sejs, 8600 Silkeborg

36 arter ferskvandssnegle, hvoraf hovedparten i princippet havde kunnet forekomme i de undersøgte småøers vandhuller. De faktisk fundne arter på de seks øer er her-efter vurderet ift. disse 36 potentielt forekommende arter.

Endelig er der udført nogle små eksperimenter med nyklækkede ferskvandssnegle (hhv. Alm. Mosesnegl, *Lymnaea peregra* og Blæresnegl, *Physa fontinalis*) og deres evne til at sætte sig fast – og blive siddende – på et sandsynlig biologisk spredningsmedie, en fuglefod.

Resultater

En halv snes småvande udgør Æbeløs ferskvandsbiotoper (Fig. 1, betegnet A-J). I det regnfattige forår 2008 var der sket en udtørring af de mest lavvandede damme, vist på Fig. 1 uden skravering (F-I).

Adskillige af de udtørrede vandhuller har været stærkt benyttede af klovvildtet som drikkesteder, og en vis forurening med fæces og urin har fundet sted, ligesom den udtørrede bund er til trampet med klovspor. Dette gælder tillige det i august endnu ikke udtørrede, men stærkt reducerede vandhul E, hvor det tilbageværende, sparsomme vand var en tyk suppe af andemad og dynd, hvor der ikke fandtes snegle. I ingen af de udtørrede vandhuller fandtes der snegleskaller.

De to af vandene A og B har en størrelse, så de må betegnes som småsøer. Begge er kunstigt dannede. Ottetalsøen (Fig. 2a) er skabt ved udgravning af et sumpet område, og den lavvandede Skovsø (Fig. 2b) ved opdæmning af grøfter samt træfældning.

Levende snegle fandtes i de vandførende damme og småsøer A-D, men ikke i den vandførende grøft J, der nær stranden løber gennem et område med strandrørsump. I Ottetalsøen (A) fandtes arten Stor Mosesnegl

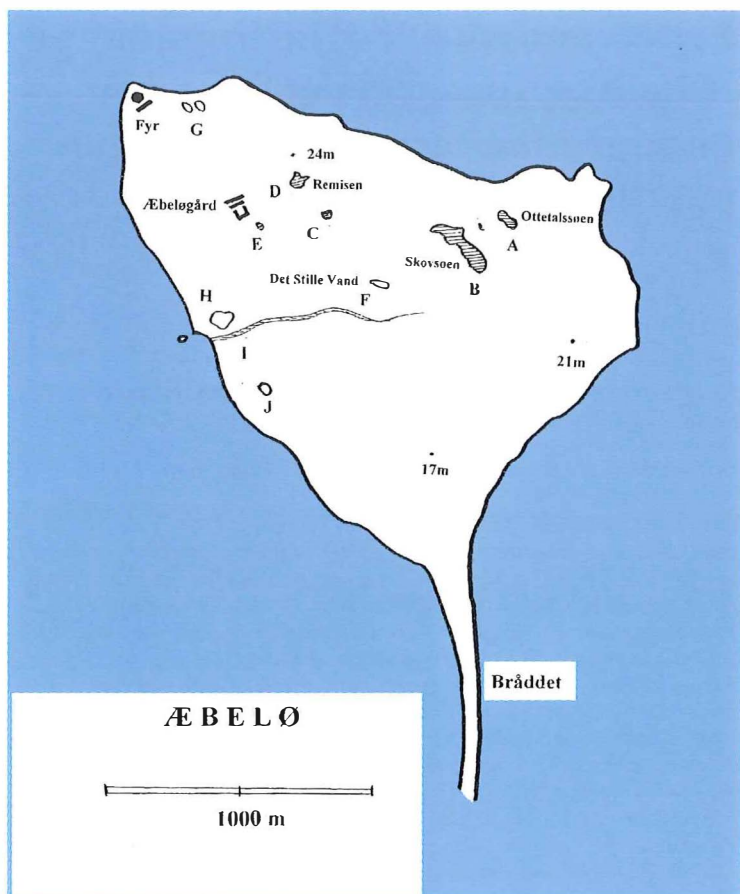

Fig. 1: Kortskitse over Æbelø. A-E vandførende, F-I udtørrede vandhuller og damme. J vandførende grøft. De vandfyldte A-E og J markeret med skravering.

Map sketch of the island Æbelø just NW of larger Danish island Funen. A-E pools with water; F-I dried out pools, J ditch with water.

Lymnaea stagnalis (Linne) i antal med slanke, lystfarvede skaller. I Skovsøen (B) fandtes ligeledes Stor Mosesnegl, men her i en form med kraftige, brede og mørktfarvede skaller (Fig. 3). Der fandtes tillige døde skaller af arten, liggende på udtørrede mudderflader. I B fandtes også den døde skal af et stort, utypisk eksemplar af Alm. Mosesnegl *Lymnaea peregra* (O.F. Müller) (Fig. 4), formentlig misdannet ved et kraftigt angreb af cercarier. I vandhullerne C og D fandtes Alm. Mosesnegl, *Lymnaea peregra*, men

begge steder kun som pejus-former i meget små eksemplarer.

Resultatet af undersøgelsen blev altså fund af kun to arter ferskvandssnegle på Æbelø. Hertil kommer skivesneglen *Anisus leucostoma* (Millet) fundet på land i nærheden af vandhul H ved den gamle havn af K. Fogh i 1999 (Fogh 2000). Selvom *A. leucostoma* ikke blev genfundet i 2008, kan arten muligvis stadig leve på Æbelø, da den er den mest udtørnings-tålede ferskvandssnegl her i landet. En-

Fig. 2 A & B: (A) Skovsøen og (B) Ottetalsløsen (Fig. 1). Foto: J.Th. Garner. Two of the Æbelø ponds, A and B (Fig. 1), both of them permanently water-filled and both of them hosting freshwater-snails.

delig skal nævnes, at H. Schlesch meddeler fund af Skjoldsnegl, *Acroloxus lacustris* (Linné) på Æbelø (Schlesch 1934), men denne art er heller ikke genfundet i 2008.

Diskussion

Ferskvandssnegle på Æbelø
Æbelø har kun en halv snes vandhuller, hvoraf måske kun de 3-4 kan anses som permanente, medens de øvrige er udsatte for udtørring i nedbørsfattige perioder, og øen må derfor betegnes som fattig på levesteder for ferskvandssnegle. Ved

undersøgelsen er der da også kun fundet to arter, *Lymnaea stagnalis* og *L. peregra*, mens de to tidligere fundne arter fra hhv. 1934 og 1999 ikke blev genfundet.

Ferskvandssnegle på danske småøer
Nærværende artikel er endnu et bidrag til faunistisk undersøgelse af småøer og viser, som det ofte er tilfældet med småøer i havet, at mange af deres ferske vande er ustabile miljøer, først og fremmest afhængige af tilstrækkelig nedbør. Fauna (og flora) på isolerede naturområder

som øer beskrives forenklet efter den såkaldte MacArthur-Wilson-teori som resultat af to modsatrettede processer, indvandring og uddøen.

Ud af de 36 danske ferskvandssnegle er 17 arter (47%) fundet på mindst en af de 6 øer, enten tidligere eller i de seneste tiår. De fundne arter er vist i Tabel 1, anført efter hvor mange steder og gange, de er fundet. Kun 8 arter (de øverste i Tabel 1) er fundet på mere end en ø, mens 9 arter kun er fundet på en enkelt ø. Ud af disse sidste ”engangsfund” er to arter, *Anisus contortus* og *Acroloxus lacustris* kun fundet for mange år siden (hhv. 1932 og 1934).

Nitten danske ferskvandssnegle (53%) er aldrig fundet på nogen af de 6 øer, nemlig: *Theodoxus fluviatilis* (Flodnerit), *Viviparus viviparus* (Stor Sumpsnegl), *V. fasciatus*, *Valvata piscinalis*, *Marstoniopsis steinii*, *Bithynia tentaculata*, *B. leachi*, *Lymnaea glabra*, *L. auricularia* (Øresnegl), *Myxis glutinosa* (Slimhorn), *Planorbis cornutus* (Posthornssnegl), *Planorbis carinatus* (Kølskivesnegl), *Anisus vortex*, *A. vorticularis*, *Gyraulus albus*, *G. rossmaesleri*, *G. riparius*, *Hipppeutis complanatus*, *Ancylus fluviatilis* (Huesnegl).

Spredning af snegle til øer

Det er en ofte fremsat tanke, at spredning af ferskvandssnegle til øer i havet sker ved fugles hjælp. G. Mandahl-Barth beskæftigede sig ret indgående med fænomenet ift den Samsøske øgruppe (Mandahl-Barth 1934-35), og mente, at snegleæg og små flade skivesnegle kunne hænge fast i fuglenes fjerdragt, og at æghobe kan klæbe på fødderne af vandfugle.

Charles Darwin noterer lidt kryptisk i et PS i et brev til J.D. Hooker, at ”ferskvandsmolluskernes udbredelse har redet ham som en mare”, og at han som eksperiment har udklækket

en (unævnt) ferskvandssnegleart, hvoraf han har fået ”40-50 til at kravle om på foden fra en død and, det lykkes ikke at stode dem af, og de kan leve femten, ja femogtyve timer uden vand” (Darwin 1859). Darwin nævner atter eksperimentet i Arternes Oprindelse året efter, med en tilføjelse om en vandkalve-båren snegl (Darwin, dansk udg. 1872).

Jeg har delvist søgt at gentage Darwins eksperiment i 2009, dog ikke med en naturlig andefod, men en fod udskåret i halvblød, glat plast. ”Foden” blev holdt nedsænket i et akvarium med nyklækkede eksemplarer af Alm. Mosesnegl, *L. peregra*. Snegleynglen krøb regelmæssigt op på ”foden”, som herefter blev taget op af akvariet og rystet kraftigt i luften og dernæst rystet kraftigt i vand. Snegle på 1-2

Fig. 3: *Lymnaea stagnalis*. Arten optræder med varierede former på Æbelø. Øverste række fra Ottetalsøen A, nederste fra Skovsøen B. Foto: Ole Fogh Nielsen.

Lymnaea stagnalis. The species appear in different varieties on Æbelø, top row from Ottetalspond A, bottom row from Skovspond B.

Tabel 1 : Oversigt over fund af ferskvandssnegle på seks danske småøer i denne samt tidligere publicerede undersøgelser. Arterne er rangordnet (aftagende følge) efter antal af øer, de er fundet på. Øerne er rangordnet efter afstand fra nærmeste fastland – hvor kort afstand iflg. øbiogeografisk teori er en vigtig faktor for højere artsantal. (§) = *Bathymomphalus*. Findings of freshwater snails on six Danish lesser islands (o) in the present as well as previous (and published) studies. Species are listed by (decreasing order) the number of islands they have been found on. Islands are listed by (increasing order) of distance (km) to mainland – where short distance according to island biogeographical theory is an important factor for high species number: (§) = *Bathymomphalus*.

	Ø (Island) Km fra fastland (Km from mainland)	Æbelø			Romsø	Vejrø			Sprogø	Endelave		Anholt		
		4 km	4 km	7,1 km	8 km	10 km	45 km							
Videnskabeligt navn (Scientific name)	Dansk navn	2008	1999	1934	2002	2006	1996	1932	2002	2004	1938	1998	1959	1958
<i>Lymnaea peregra</i>	Alm. Mosesnegl	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>Lymnaea stagnalis</i>	Stor Mosesnegl	x			x	x	x	x			x			
<i>Anisus leucostoma</i>			x		x	x	x				x			
<i>Segmentina nitida</i>					x	x	x					x	x	
<i>Lymnaea truncatula</i>	Pytsnegl										x	x		
<i>Aplexa hypnorum</i>					x						x			
<i>Planorbis planorbis</i>	Alm. Skivesnegl				x				x					
<i>Gyraulus cristata</i>	Lille Skivesnegl						x				x			
<i>Valvata cristata</i>					x									
<i>Valvata macrostoma</i>												x		
<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	Vandresnegl								x					
<i>Physa fontinalis</i>	Blæresnegl								x					
<i>Lymnaea palustris</i>	Lille Mosesnegl				x									
<i>Anisus spirorbis</i>					x									
<i>Anisus</i> (§) <i>contortus</i>								x						
<i>Gyraulus laevis</i>							x							
<i>Acroloxus lacustris</i>	Skjoldsnegl			x										
Antal arter (No. of species)		2	1	1	9	4	6	3	4	1	6	4	2	1

mm viste sig uafrystelige både i luft og vand.

Ved samme forsøg med yngel af Blæresnegl, *Physa fontinalis*, viste det sig, at denne art ikke formåede at holde sig fast på "andefoden", når den rystedes i vand. *L. peregra* er da også efter alt at dømme den ferskvandssnegl, der er udbredt til flest af de danske småøer (Tabel 1), idet den i tidens løb er konstateret forekommende på 25 af disse, medens der ikke er gjort fund af *P. fontinalis* på en eneste af dem. Forsøget med *L. peregra* viser, at snegleyngel vil kunne overleve på en ands fødder og holde sig fast under andens flyvning og svømning.

Den svenske forsker Bengt Hubendick skriver: "...med största sannolikhet sker spridning med fåglar och andra flygande djur, många direkta observationer bekräftar detta" (Hubendick 1949). W.J. Rees behandler også problemet om luftbåren udbredelse af mollusker. Hans eksempler vedrørende ferskvandssnegle omfatter seks iagttagelser fra Australien samt af den nordamerikanske vadefugl Bartramsklire (*Bartramia longicaudata*), der muligvis ligefrem fæster snegle af slægten *Physa* til sin fjerdragt som proviant på sin trækrute! Endelig nævnes fugletransport af ravsnegle *Succinea*, landsnegle der lever en sædvanligvis m.e.l m. amfibisk tilværelse ved de ferske vande (Rees 1965).

Når Schlesch (1934) oplyser om fund af Skjoldsnegl, *Acroloxus lacustris*, fra Æbelø, retter dette opmærksomheden mod en meget speciel form for lufttransport af netop denne lille og lette art, idet den er iagttaget siddende på dækvingerne af store vandkalve, Dytiscidae. Mandahl-Barth nævner kort fænomenet, og Rees opregner en halv snes observationer af snegle af familien Ancylidae på vandkalve. Adskillige af disse observationer er dog over hundrede år gamle. Arts-

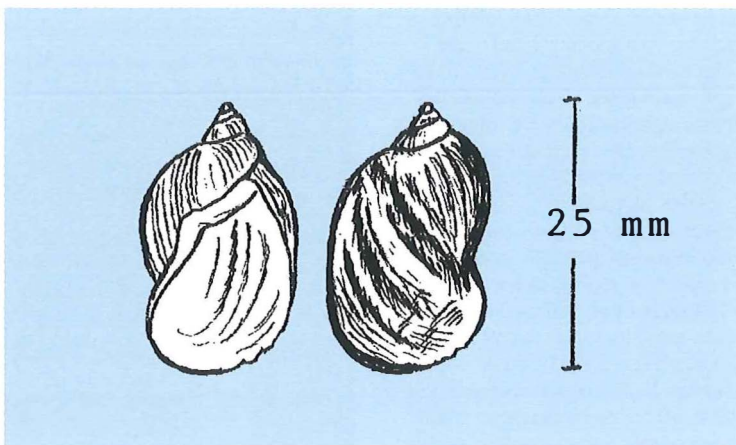

Fig. 4: Alm. Mosesnegl, *Lymnaea peregra*, dødfundet i Skovsøen B, eneste fundne ex. i denne sø. Skallen stor og misdannet, måske pga. angreb af cercarier.

Lymnaea peregra shell from pool B. Deformed, possibly due to heavy cercaria infestation.

bestemelsen hos Rees er ret forvirrende, idet han som biolog i engelsk tradition synes at kalde *Acroloxus lacustris* for *Ancylus fluviatilis*. Vor *A. fluviatilis* (O.F. Müller) kaldes i den engelske tradition *Ancylastrum fluviatile* (Macan). Men efter den opgivne forskel i arternes levevis kan der næppe herske tvivl om, at den insektbårne snegl er *A. lacustris*. Denne lever mellem planter og afsætter sine ægkapsler på fx visse løv på bunden af vandet. *A. lacustris* synes derved nok at være i stand til at sætte sig på vandkalve i ro, medens *A. fluviatilis* lever ret statisk på sten i vandløb og på brændingsbredder og sædvanligvis fæstner sine ægkapsler på undersiden af sten (Bondesen 1950). Herved har arten ikke store chancer for at møde en vandkalv stor nok til transport. Rees tvivler ikke på, "...at vandbiller spiller en ikke uvæsentlig rolle for lokal udbredelse".

A. lacustris er foruden på Æbelø noteret fra Thuro (Helweg-Jespersen 1944-45) og Samsø (Mandahl-Barth 1934-35).

Selv om konkrete eksempler på fugletransport af ferskvandssnegle må betegnes som sparsomme, er det ikke desto mindre en kendsgerning, at selv snegle, der vanskeligt klarer transporten, har fundet vej til endog oceaniske øer. Det er fx gådefuldt, hvordan huesneglen *Ancylus fluviatilis* med den ovenfor nævnte levevis er nået til Acorerne og Madeira (Fig. 5), der ligger hhv. 1500 km fra Portugals og 800 km fra Marokkos kyst (Hughes 1995; Strauder 1991, 1995). Huesneglens skalform uden snoning gør den yderligere disponeret for udtørring, og saltvand tåler den ikke. Begge de nævnte øgrupper er typiske oceanøer og har, som næsten samtlige sådanne, aldrig været i nærmere forbindelse med fastlandet. På disse afstande kan fugletransport af arten vel næppe tænkes.

Museumsinspektør Frank Jensen har imidlertid gjort mig opmærksom på en meget speciel mulighed for humantransport, idet skibsmandskaber i sejlskibenes tid hentede drikkevand i tønder og pøse fra vandløb

på kysterne. Herved kan mindre sten fra vandløbenes bund være fulgt med vandindtagningen. Eventuelt påsiddende *A. fluviatilis* eller artens æghobe kan være fulgt med og have overlevet, indtil de måske ved næste vandindtagning er faldet i udløbet af vandløb ved øernes kyster. Herved kan selv sådanne, ret stationære snegle være spredt til øer i oceanet. *A. fluviatilis* har overlevet i 164 dage i kun 300 cm³ stillestående vand, hvor den oven i købet har ynglet med udklækkede unger (Garner 1975), og har teoretisk kunnet overleve en transport som den overnævnte. For god ordens skyld skal det dog nævnes, at *A. fluviatilis* hidtil ikke er fundet på danske småøer, hvor der vel heller næppe findes en for arten egnet biotop.

Tak

For adgangstilladelse, transport og indkvartering på Æbelø bringes hermed Aage V. Jensens Naturfond min bedste tak. Ligeledes tak til Per Abild, Æbeløgård, for hjælpsomhed og informationer ved opholdet på øen. Tak til museumsinspektør Frank Jensen for berigende diskussioner om artiklens emne, og for øvrig hjælp til cand. mag. Ole Fogh Nielsen og min rejsefælle J. Th. Garner.

Citeret litteratur

Bondesen P 1950: A comparative morphological-biological analysis of the egg capsules of freshwater pulmonate gastropods. - *Natura Jutlandica* 3: 208 pp., 9 plates.
 Darwin C 1857: Charles Darwins Liv og Breve (udg. F. Darwin), Fagerstrand, Hovik u. år.
 Darwin C 1859: Arternes Oprindelse. Dansk Udg. 1872.
 Fogh K 2000: Landsneglene på Æbelø. Status 2000. Aage V. Jensens Fonde. Odense.
 Garner HN 1975: The Limpet *Ancylus fluviatilis* in Lakes of the Gudenå River System, Denmark. - *Malacological Review* 8: 1-6.
 Garner HN 1997: Land- og Ferskvands-

Fig. 5: *Ancylus fluviatilis* (O.F. Müller)(4,5 x), Levada do Furado, Madeira 1994, (HNG leg.). Denne ellers svært spredte art, er fundet på mindst tyve lokaliteter på denne ocean-ø. Desuden kendes den fra Acorerne og De Kanariske Øer. Foto: Ole Fogh Nielsen.

Ancylus fluviatilis (O.F. Müller)(4,5 x), Levada do Furado, Madeira. This otherwise difficultly dispersed species have been found at at least twenty localities on this oceanic island, as well as on the Acores and the Canary Islands.

- snegle på Vejro. - *Flora og Fauna* 103: 73-76.
 Garner HN 1999: Ferskvandssnegle på Anholt. - *Flora og Fauna* 105: 45.
 Garner HN 2003: Ferskvandssnegle (Gastropoda) på Romso og Sprogø. - *Flora og Fauna* 109: 125-129.
 Garner HN 2005: Ferskvandssnegle på Endelave. - *Flora og Fauna* 111: 69-70.
 Garner HN 2007: Den dynamiske ferskvandssneglefauna (Gastropoda) på Kattegatoen Vejro. - *Flora og Fauna* 113: 36-40.
 Hubendick B 1949: Våra Snäckor i Sött och Bräckt Vatten. Stockholm.
 Hughes SJ 1995: Notes on the Freshwater Mollusca of Madeira including Records of Species new to the Region. - *Boletim do Museu Mun. Funchal* XLVIII. 47.
 Jespersen PH 1944-45: Ecological and zoogeographical Studies on the Land- and Freshwater Molluscs of the South Funen Archipelago. - *Vidensk. Medd. Dansk Naturhist. Foren.* 108: 169-232.
 Mandahl-Barth G 1934-35: Den Samsøske Øgruppes Land- og Ferskvandssnegle. En zoogeografisk og variations-statistisk undersøgelse. - *Vidensk. Medd. dansk Naturhist. Foren.* 98: 1-45.
 Mandahl-Barth G 1949: Ferskvandsbloddyr. Bloddyr III. - *Danmarks Fauna* bd. 54. GEC Gads Forlag, Kbh.
 Rees WJ 1965: The aerial Dispersal of Mollusca. - *Proc. Malacol. Soc. London* 36: 269-280.
 Schlesch H 1934: Revidiertes Verzeugnis der Dänischen Land- og Süßwassermollusken mit ihrer Verbreitung. - *Archiv für Molluskenkunde* 66: 232-312.
 Stauder A 1991: Waterfauna of a Madeiran Stream with Notes on the Zoogeography of the Macaronesian Islands. - *Boletim do Museu Mun. Funchal* 43: 243-99.
 Stauder A 1995: Survey of the Madeiran limnological Fauna and its zoogeographical distribution. - *Boletim do Museu Mun. Funchal Suppl* 4, part B: 715-723.

Danske hvalfund (strandinger) i perioden 1998-2007

Carl Chr. Kinze¹, Thyge Jensen², Svend Tougaard³, Hans J. Baagøe⁴

Records of cetacean strandings on the Danish coastline during 1998-2007

The paper provides a list of finds of whales and dolphins, other than the harbour porpoise (*Phocoena phocoena*), found (stranded, by-caught or euthanized) along Danish coasts during 1998-2007 and compares these findings with the preceding two decades, 1978-1987 and 1988-1997. For 1998-2007, a total of 116 individuals in 10 different species was found, the highest numbers ever documented for a decade in Denmark. White-beaked dolphin (*Lagenorhynchus albirostris*) was the most commonly encountered species with strandings in all ten years. Second in frequency was the minke whale (*Balaenoptera acutorostrata*) with finds in all years except 2002 and 2005. The common dolphin (*Delphinus delphis*) was encountered in 2001-2004 and 2007, the white-sided dolphin (*Lagenorhynchus acutus*) in 1998, and 2005-2007, and Risso's dolphin (*Grampus griseus*) in 2007 for the first time since 1938. The long-finned pilot whale (*Globicephala melas*) was found in 1999-2000, 2002 and 2007, the killer whale (*Orcinus orca*) in 2007 and the sperm whale (*Physeter macrocephalus*) in 2000. First records for Danish coastal waters occurred for striped dolphin (*Stenella coeruleoalba*) in 1998 and (rather surprisingly) Bryde's whale (*Balaenoptera brydei*) in 2000. Compared to the two previous ten-year periods, 1998-2007 showed highest number ever of white-beaked dolphins and minke whales, a significant increase in occurrence of white-sided and common dolphins, and a marked decrease in frequency of sperm whales.

A total of 95 stranding records (82%) originated from the Danish North Sea and Skagerrak coasts. For the same years (1998-2007) fewer records and individuals were found along the Dutch coast (N=82) and the English North Sea coast (N=66). The number of species reported from the Danish North Sea and Skagerrak coast line was 7, which was less than along the Dutch (13 species) and English (15 species) coasts.

Key words: Whale, dolphin, strandings, Denmark.

I havet omkring Danmark forekommer der ikke kun Marsvin, men til tider - mere eller mindre hyppigt - også en række andre hvalarter (Kinze 2007). En af hovedkilderne til denne viden er en systematisk registrering

af hvalfund, dvs. hvaler fundet døde eller aflivet på stranden samt landede døde hvaler, utilsigtet fanget og druknet i fiskeredskaber.

Tidligere oversigter over hvalfund

ved de danske kyster er publiceret for årene 1575-1991 af Kinze (1995) og for 1992-97 af Kinze et al. (1998). Her gives en tilsvarende oversigt over de seneste års (1998-2007) fund og de enkelte arters indbyrdes hyppighed, og dette muliggør herudover en sammenligning dels med tidligere danske fund og dels samtidige nederlandske og engelske fund.

Metoder og materialer

Listen er sammenstillet på grundlag af indberetninger fra årene 1998-2007 til landets statskovdistrikter jvf. *Beredskabsplanen vedrørende Hvaler (Kinze & Jensen 2001; Kinze et al. 2003)*, der førte til oprettelsen af hjemmesiden www.hvaler.dk. Da denne hjemmeside videreførtes efter projektets ophør, omfatter nedenstående liste endvidere indberetninger direkte til hjemmesiden.

Marsvinet, den mest almindelige af hvaler i danske farvande, henvises på grund af det store antal indberetninger til en særskilt gennemgang andetsteds og på et senere tidspunkt.

Artsbestemmelsen blev foretaget på grundlag af 1) indsamlede hele eller dele af dyr, 2) fotografier eller 3) detaljerede rapporter.

For de enkelte fund angives dato, lokalitet, total længde (TL) samt totalvægt (TW), køn og belæg for bestemmelse (MCE**** for Statens Naturhistoriske Museum og C*** for Fiskeri- og Søfartsmuseet, Foto, rapport eller henvisning til www.hvaler.dk eller figur i denne artikel (Appendiks 1 & Fig. 6).

¹Rosenørns Alle 55 2tv., 1970 Frederiksberg C. ²Gravsgade 1a, 6730 Ribe. ³Gl. Færgevej 9, Kongsmark, 6792 Romo. ⁴Zoologisk Museum, Statens Naturhistoriske Museum, Universitetsparken 15, 2100 København Ø.

Resultater

Der blev fundet 10 arter blandt de i alt 116 dødfundne hvaler i perioden 1998-2007, heraf to nye arter for Danmark, Stribet Delfin (*Stenella coeruleoalba*) og Brydeshval (*Balaenoptera brydei*) (se appendiks 1 for detaljer). Hvidnæse (*Lagenorhynchus albirostris*) tegnede sig som den hyppigste art med 76 fund (65%) og Vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*) som den næsthypigste med 18 fund (16%). Tredje og fjerde var Almindelig Delfin (*Delphinus delphis*; 7 fund) og Hvidskæving (*Lagenorhynchus acutus*; 6 fund). Langluffet Grindehval (*Globicephala melas*) tegner sig for 4 fund. De resterende fem arter, Stribet Delfin (*Stenella coeruleoalba*), Rissosdelfin (*Grampus griseus*), Spækhugger (*Orcinus orca*), Kaskelot (*Physeter macrocephalus*) og Brydeshval (*Balaenoptera brydei*) er kun repræsenterede ved et enkelt fund hver (Tabel 1).

Da ingen af fundene med sikkerhed kunne knyttes sammen og derved henføres til flerfoldsstrandinger er antallet af strandinger og antallet af individer det samme for denne tiårs periode.

Enkelte arter

Hvidnæse blev fundet i samtlige år og svingede mellem 2 (2006)

Fig. 1. Nyfødt han af Hvidnæse fundet 21. juni 2003 ved Tranum Strand. Foto: Andreas Hernamm. *New born male of a white-beaked dolphin found at Tranum Strand. June 21 2003.*

og 16 dyr (2001) med gns. 7,6/år. Der var flere fund af nyfødte (121 cm) eller meget unge hvidnæser (157 cm og 158 cm) (App. 1, fig. 1). Hvidskæving optrådte 5x hyppigere i de sidste fem år (gns. 1/år) end i periodens første fem år, hvor der kun blev gjort et enkelt fund. Almindelig Delfin optrådte 2,5x så hyppigt i de sidste fem år som i de første fem år (Fig.2). Langluffet Grindehval optrådte med en hyppighed på 0,4 pr. år eller næsten

hvert andet år. Spækhugger optrådte kun med et enkelt fund (Fig. 3) ligesom Kaskelot. Forekomsten af Vågehval svingede 0-3/år, gns. 1,8/år (Fig. 4).

Stribet Delfin (Kinze et al. 2000) og Brydeshval (Kinze 2006a) blev begge for første gang overhovedet fundet på en dansk kyst. Rissosdelfin (Fig. 5) blev fundet for kun tredje gang i Danmark (to fund i 1938).

Tabel 1: Oversigt over de enkelte års fund. / *Total finds by species and year (1998-2007).*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	I alt
Hvidnæse <i>White-beaked dolphin</i>	4	5	8	16	14	7	7	10	2	3	76
Hvidskæving <i>White-sided dolphin</i>	1							2	1	2	6
Alm. Delfin <i>Common dolphin</i>				1	1	3	1			1	7
Stribet Delfin <i>Striped dolphin</i>	1										1
Rissosdelfin <i>Risso's dolphin</i>										1	1
Grindehval <i>Longfinned pilot whale</i>		1	1		1					1	4
Spækhugger <i>Killer whale</i>										1	1
Kaskelot <i>Sperm whale</i>				1							1
Vågehval <i>Minke whale</i>	2	2	2	3	0	2	3	0	1	3	18
Brydeshval <i>Bryde's whale</i>			1								1
	8	8	13	20	16	12	11	12	3	12	116

Fig. 2. Almindelig Delfin fundet på Alrø Nordstrand i Horsens Fjord i september 2007. Foto: Lone Liboriussen.
Common dolphin found on the northern beach of Alrø in the Horsens Fjord in September 2007.

Fig. 3. Ung han af Spækhugger strandet 13. februar 2007 ved Frederikshavn - før dissektionen på Fiskeri- og Søfartsmuseet. Foto: C.C. Kinze.

Young male of killer whale stranded near Frederikshavn February 13 2007 - just before dissection at the Fisheries and Maritime Museum in Esbjerg.

Sammenligninger med perioderne 1988-1997 og 1978-1987.

Ift. denne seneste tiårsperiode var antallet af dødfundne individer lidt lavere i 1988-1997 (106 individer) og i 1978-1987 kun ca. en tredjedel (37).

Perioden 1988-1997 var dog stærkt præget af de to store strandinger af Kaskelot fra 1996 (16 dyr) og 1997 (13 dyr) og en større bifangst af Grindehval nord for Skagen i 1996 (9 dyr). De 106 individer fordeler sig derfor på kun 69 strandinger. I perioden 1978-1987 var der to strandinger på hver to individer af Kaskelot og Hvidnæse, hvorfor antallet af hændelser var i alt 35 (Tabel 2).

I den seneste tiårsperiode blev der fundet 2 arter mere end i 1988-97 (8 arter) og 1 art mere end i 1978-1987 (9 arter). Hvidnæse, Grindehval, Spækhugger, Kaskelot og Vågehval registreredes i alle tre tiårs-perioder, og regnes levende strandinger og observationer med, gælder det også for Almindelig Delfin og Døgling.

Hvidnæse var i alle tre tiårs-perioder den hyppigste art. Det gns. antal/år er steget støt fra 1,9 over 4, 2 til 7,6 i nærværende periode. Hvidskæving udviste den største stigning fra ingen fund i 1978-1987 over 0,1 fund/år i 1988-1997 til 0,6/år i indeværende periode. Almindelig Delfin har også vist en betydelig fremgang fra 0,1 over 0 til 0,7. Stribet Delfin dukkede op for første gang og Ris-sosdelfin dukkede op for første gang siden 1938. Langluffet Grindehval blev konstateret dobbelt så hyppigt som i de foregående to perioder, når man regner i antal hændelser. Det høje individualt for perioden 1988-97 skyldes den ovennævnte bifangst (9 stk.) i 1996 af Grindehval. Fund af Spækhugger har i perioden ligget konstant henover de sidste tre årtier med 1 fund pr. årti. Kaskelot er gået meget tilbage i hyppighed regnet i antal hændelser til 1 hændelse/årti

Arter	Strandinger			Individer		
	1998-2007	1988-1997	1978-1987	1998-2007	1988-1997	1978-1987
Hvidnæse						
<i>White-beaked Dolphin</i>	76	42	18	76	42	19
Hvidskæving						
<i>White-sided Dolphin</i>	6	1	0	6	1	0
Almindelig Delfin						
<i>Common Dolphin</i>	7	0	1	7	0	1
Stribet Delfin						
<i>Striped Dolphin</i>	1	0	0	1	0	0
Øresvin						
<i>Bottlenose Dolphin</i>	0	0	0	0	0	0
Rissosdelfin						
<i>Risso's Dolphin</i>	1	0	0	1	0	0
Grindehval						
<i>Longfinned Pilot Whale</i>	4	2	2	4	10	2
Spækhugger						
<i>Killer Whale</i>	1	1	1	1	1	1
Dværghugger						
<i>Pygmy Killer Whale</i>	0	0	0	0	0	0
Hvidhval						
<i>Beluga Whale</i>	0	0	1	0	0	1
Næbhval						
<i>Sowerby's Beaked Whale</i>	0	1	0	0	1	0
Døgling						
<i>Bottlenose Whale</i>	0	1	1	0	1	1
Kasketot						
<i>Sperm Whale</i>	1	10	3	1	39	4
Vågehval						
<i>Minke Whale</i>	18	6	6	18	6	6
Brydeshval						
<i>Bryde's Whale</i>	1	0	0	1	0	0
Sejhval						
<i>Sei Whale</i>	0	0	1	0	0	1
Finhval						
<i>Fin Whale</i>	0	0	0	0	0	0
Ubestemt delfin						
<i>Unspecified dolphin</i>	0	5	1	1	5	1
	116	69	35	116	106	37

Tabel 2: Sammenligning af antallet strandinger (enkelstrandinger og multiple strandinger) og antallet individer for de tre ti-årsperioder 1978-1987, 1988-1997 og 1998-2007

Comparison of number of strandings (single/multiple) and number of individuals for the three ten-year periods 1978-1987, 1988-1997 and 1998-2007

mod 10 hændelser/årti i foregående årti og 3 i årtiet før. Vågehvalen er blevet hyppigere med 1,8/år mod kun 0,6 i de to foregående perioder. Brydeshvalen blev konstateret for første gang.

Døgling blev ikke fundet strandet i 1998-2007, men det var lige ved at ske ved Hundested i august 2000 (Kinze et al. 2003). Almindelig

Næbhval (*Mesopoldon bidens*) blev kun fundet i 1988-1997. Hvidhval (*Delphinapterus leucas*) og Sejhval (*Balaenoptera borealis*) er kun fundet strandet i 1978-1987.

Øresvin (*Tursiops truncatus*), Dværghugger (*Feresa attenuata*), Halvspækhugger (*Pseudorca crassidens*), Finhval (*Balaenop-*

tera physalus), Pukkelhval (*Megaptera novaeangliae*) og Nordkaper (*Eubalaena glacialis*), der tidligere er fundet i Danmark (Kinze 2006 b & c), blev ikke fundet strandet i nogen af de tre årtier. Øresvin, Finhval og Pukkelhval er dog observeret levende i danske farvande i nærværende periode og i 1988-1997, mens Hvidhval observeredes i 1995 (Kinze et al. 2003).

Fig. 4. Vågehval fundet 22. april 2007 ved Krusemølle, Åbenrå Fjord. Foto: Dennis Calender.
Minke whale found near Krusemølle, Åbenrå Fjord, April 22 2007.

Fig. 5. Rissosdelfin fundet død i Lejre Vig, Roskilde Fjord, 15. april 2007. Foto: Hans J. Baagøe.
Risso's dolphin found dead in Lejre Vig, Roskilde Fjord, April 15 2007.

Artspecies	Danmark	Nederlandene	
	Denmark	The Netherlands	England
Hvidnæse			
<i>White-beaked Dolphin</i>	68	49	15
Hvidskæving			
Hvidnæse	6	4	5
<i>White-beaked Dolphin</i>			
<i>Common Dolphin</i>	2	2	5
Stribet Delfin			
<i>Striped Dolphin</i>	1	3	3
Øresvin			
<i>Bottlenose Dolphin</i>		1	3
Rissosdelfin			
<i>Risso's Dolphin</i>			1
Grindehval			
<i>Longfinned Pilot Whale</i>	4	2	1
Spækhugger			
<i>Killer Whale</i>			1
Alm. Næbhval			
<i>Sowerby's Beaked Whale</i>		1	3
Blainville N			
<i>Blainville's Beaked Whale</i>		1	
Døgling			
<i>Bottlenose Whale</i>			4
Småhovedet Hval			
<i>Cuvier's Beaked Whale</i>			1
Kaskelot			
<i>Sperm Whale</i>	1	4	7
Vågehval			
<i>Minke Whale</i>	13	6	10
Sejhval			
<i>Sei Whale</i>		1	
Finhval			
<i>Fin Whale</i>		5	3
Pukkelhval			
<i>Humpback Whale</i>		3	4
I alt			
<i>In total</i>	95	82	66
Kystlængde			
<i>Length of coast (km)</i>	6061	4512	12233
Antal strandinger pr 100 km kyst			
<i>Strandings per 100 km units</i>	15,68	18,18	5,4

Udvikling i indrapporteringer

Antallet af indrapporterede døde hvaler, især de mindre arter, synes fortsat at stige og afspejler med stor sandsynlighed en øget indsats over det seneste årti. Det hænger bl.a. sammen med gennemførelsen af projektet Fokus på hvaler i Danmark og videreførelsen af hjemmesiden www.hvaler.dk, som har givet befolkningen en øget interesse i at anmelde strandinger.

Sammenholdes strandingsresultaterne med hjemmesidens observationsmeldinger fremgår det med tydelighed, at ikke alle hvalerarter, der optræder i danske farvande, bliver dokumenteret som strandinger. Så-

Tabel 3. Hvalarternes hyppighed (antal individer) ved den danske nordsø- og skagerrakyst og de nederlandske og engelske Nordsø-kyster.

Cetacean species frequency (number of individuals) along the Danish North Sea and Skagerrak coast and the Dutch and English North Sea coasts

sternes længde, har Nederlandene den højeste fundrate med 18 hvalfund pr. 100 km kyst, fulgt af den danske Nordsø-kyst med næsten 16 og den engelske med lidt over 5 (Tabel 3).

Hvidnæse var den hyppigste art langs alle tre kystlinier, dog er arten kun dominerende (>50 %) i Nederlandene og Danmark. Hvidskæving optrådte i næsten samme antal langs de tre kyster. Almindelig Delfin optrådte hyppigere i antal langs de engelske kyster, mens Stribet Delfin havde højere hyppighed ved de nederlandske og engelske Nordsø-kyster. Grindehval havde den hyppigste forekomst ved den danske Nordsø-kyst, mens kaskelotstrandinger var langt hyppigere langs både den nederlandske og engelske Nordsø-kyst. Fælles for alle tre kystlinier er også Vågehvals tilstedeværelse som næsthypigste art, dog med betydelig højere hyppighed langs den danske og engelske end den nederlandske Nordsø-kyst (Tabel 3).

Antallet af arter, der konstateredes ved den danske Nordsø-kyst var 7, mens tallet ved den nederlandske og engelske kyst med hhv. 13 og 15 var dobbelt så højt. Pr. 100 km kystlinie giver det 1,16 for den danske kyst mod 2,88 og 1,23 ved hhv. den nederlandske og den engelske kyst. Det højere artsantal ved den engelske kyst kunne altså forklares ved en længere kystlinie, der spænder over et mere mangfoldigt habitat. Det højere tal i Nederlandene er derimod måske snarere udtryk for en højere opmærksomhed blandt befolkningen i et tæt befolket land.

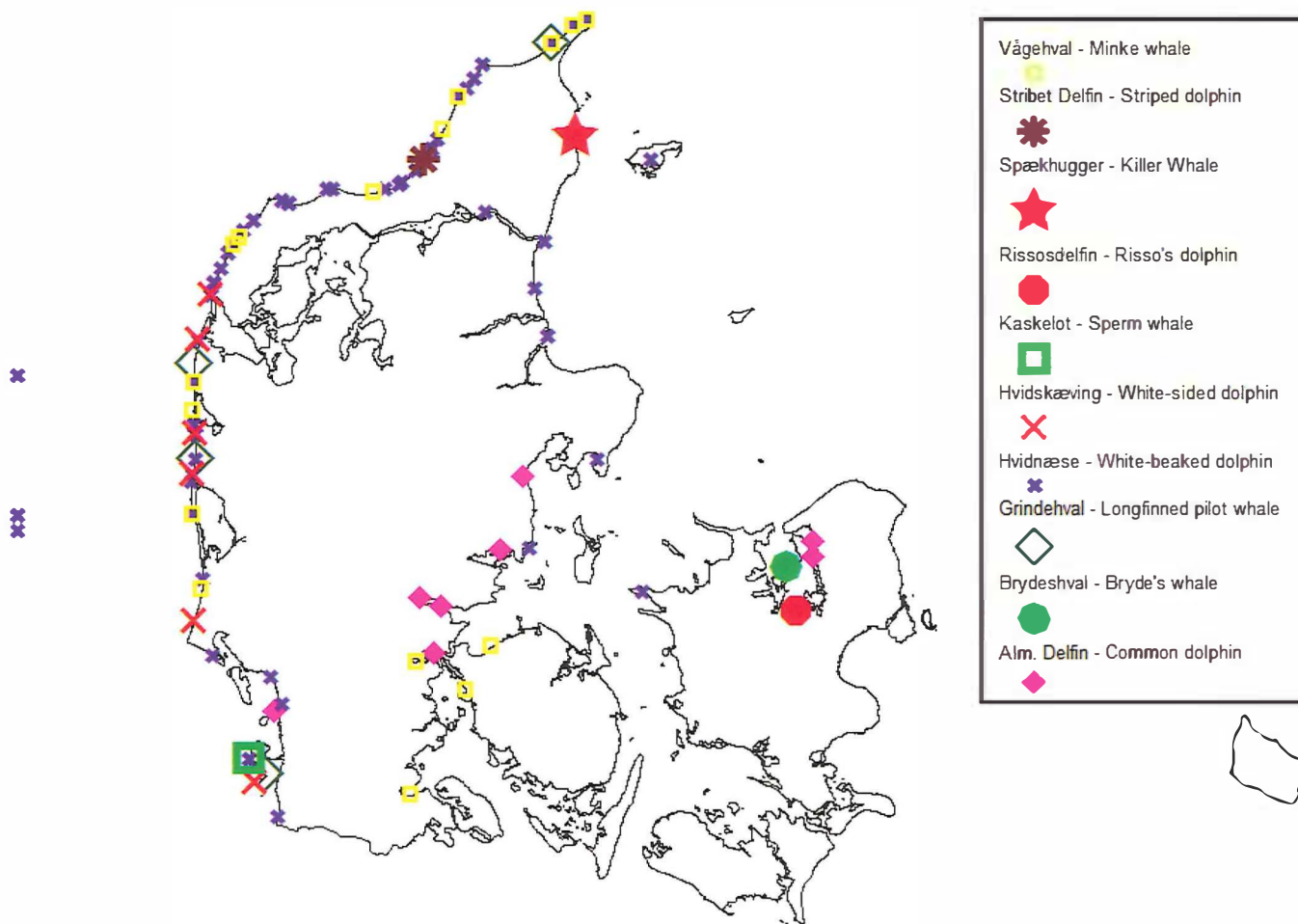
Tak

Vildtkonsulenter, frivillige og Ragnhild Skov (Fiskeri- og Søfartsmuseet) takkes for hjælp i forbindelse med indsamling, registrering og udredninger.

ledes er der i flere år uden efterfølgende strandinger gentagne gange observeret Finhval og Almindelig Delfin og i enkelte år også Døgling, Hvidhval og Øresvin (Kinze et al. 2003; Kinze 2006c)

Strandinger i nabolande

Da der både foreligger en nederlandsk oversigt (Camphuysen et al. 2008) og britiske rapporter (Deaville & Jepson 2007, 2008; Muir et al. 1999-2000; Sabin et al. 2001-2006) kan disse sammenlignes med danske fund. Der blev fundet 95 hvaler langs den danske Nordsø- og Skagerrak-kyst. De tilsvarende tal for Nederlandene og den engelske Nordsø-kyst er hhv. 82 og 66. Tages der højde for ky-

Figur 6. Kort, der viser dødfundne hvaler, primært strandinger, i Danmark 1998-2007.

Maps showing finding sites of dead whales, primarily stranded whales in Denmark 1998-2007.

Citeret litteratur

- Camphuysen CJ, Smeenk C, Addink M, van Grouw H & Jansen OE 2008: Cetaceans stranded in the Netherlands from 1998 to 2007. - *Lutra* 51: 87-122.
- Deaville R & Jepson PD 2007: UK Cetacean Strandings Investigation Programme. Annual Report for the period 1st January – 31st December 2006. - Contract number CR0346. 46 pp.
- Deaville R & Jepson PD 2008: UK Cetacean Strandings Investigation Programme. Annual Report for the period 1st January – 31st December 2007. - Contract number CR0346. 49 pp.
- Fraser FC 1974: Report on Cetacea stranded on the British coasts from 1948 to 1966. - British Museum, Natural History, London, 65 pp.
- Jensen LF, Skov R & Baagøe HJ 2009. Strandede havpattedyr i Danmark 2006-2007, Fiskeri- og Søfartsmuseet, 24 pp.
- Jensen T, Kinze CC & Skov R 2004: Finhvalobservationer 2003. - Sjæk'len 2003.
- Jensen T & Kinze CC 2005: Almindelige Delfiner (*Delphinus delphis*) i indre danske farvande. - Sjæk'len 2004.
- Jepsen PU 1997: Beredskabsplan vedrørende havpattedyr og havfugle. - Skov- og Naturstyrelsen, 48 pp.
- Kinze CC 1995: Danish whale records 1575-1991 (Mammalia, Cetacea). - *Steenstrupia* 21: 155-196.
- Kinze CC 2003: Hvidnæsen: fra ukendt væsen til almindeligste delfin. - *Dyr i natur og museum* 2003/1: 25-28.
- Kinze CC 2005: Hvaler i Vejle Fjord. - *Vejlebogen* 2005: 57-65.
- Kinze CC 2006a: Ny hval for Danmark: Brydeshval (*Balaenoptera brydei*) strandet ved Kyndby i Isefjord. - *Flora og Fauna* 112: 61-66.
- Kinze, CC 2006b. Havpattedyr. - I: Fenchel T (red.), *Naturen i Danmark. Havet*. Gyldendal, København, pp. 311-334.
- Kinze CC 2006c. Hvaler i Kolding Fjord. - *Koldingbogen* 2006: 171-181
- Kinze, CC. 2007. - I: Baagøe, HJ & TS Jensen (red.), *Dansk Pattedyr Atlas*, Gyldendal, København, pp. 264-311.
- Kinze CC, Tougaard S & Baagøe HJ 1998: Danske hvalfund i perioden 1992-1997. - *Flora og Fauna* 104: 41-53.
- Kinze CC Schmidt D & Tougaard S 2000: Første fund af sribet delfin (*Stenella coeruleoalba*) fra den danske Skagerrakkyst. - *Flora og Fauna* 106: 9-12.
- Kinze CC, Baagøe HJ & Tougaard S 2001: Fund af eksotiske hvaler og delfiner i Danmark: Hyppighed og herkomst. - *Flora og Fauna* 107: 107-116.
- Kinze CC & Jensen T 2001: Mere fokus på hvaler i Danmark. - Sjæk'len 2000: 107-120.
- Kinze CC, Jensen T & Skov R 2003: Fokus på hvaler i Danmark 2000-2002. - *Biologiske Skrifter* 2: 1-47.
- Muir AI, Chimonides PDJ & Spurrier CJH 1999: *Trends in Cetacean Strandings on the British Coastline, 1998*. - The Natural History Museum, London.
- Muir AI, Chimonides PDJ & Spurrier CJH 2000: Trends in cetacean strandings on the British coastline 1994-1999: Final Report. - *Consultancy Report for the Department of the Environment Transport and the Regions. Report No. ECM516/00*. The Natural History Museum, London. 39 pp
- Sabin RC, Jepsen PD, Reid PB, Chimonides PDJ Deaville R, Muir AJ & Patterson T 2001: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2000 (contract cro 238)., 69 pp.
- Sabin RC, Chimonides PDJ, Spurrier C, Jepsen PD, Deaville R, Reid A & Patterson T 2002: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2001 (contract cro 238)., 93 pp.
- Sabin RC, Jepsen PD, Reid RJ, Chimonides, PDJ, Deaville R, Patterson IAP & Spurrier CJ 2003: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2002 (contract cro 346)., 73 pp.
- Sabin RC, Chimonides PDJ, Spurrier CJH, Jepsen PD, Deaville R, Reid RJ, Patterson IAP, Penrose R & Law R 2004: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2003 (contract cro 346). 57 pp.
- Sabin RC, Chimonides PDJ, Spurrier CJH, Jepsen PD, Deaville R, Reid RJ, Patterson IAP, Penrose R, Law R 2005: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2004 (contract cro 346). 57 pp.
- Sabin RC, Chimonides PDJ, Spurrier CJH, Evans-Jones EL, Jepsen PD, Deaville R, Reid RJ, Patterson IAP, Penrose R & Law R 2006: Trends in cetacean strandings around the UK coastline, cetacean and marine turtle post-mortem investigations 2005 (contract cro 346). 48 pp.
- Skov R, Tougaard S, Jensen T & Baagøe HJ 2006: Indberettede ilanddrevne havpattedyr 2003-2005. - *Biologiske Skrifter* 6: 1-22.

Appendiks 1: Liste over registrerede strandinger i Danmark 1998-2007.

List of reported strandings

Hvidnæse (*Lagenorhynchus albirostris*)

År	Dato	TL, TW	Kon	Lokalitet	Belæg
1998	19. juni	245 cm.	Han	Fjand Bjergehuse	C 85
1998	4. juli	275 cm	Han	Klitmøller	C 87
1998	9. juli	210 cm	?	Gammel Skagen	C 89
1998	25. august	Ca. 280 cm	?	Romo	C 93
1999	29. marts	255 cm	Hun	Gammel Skagen	C 109
1999	12. maj	237 cm	Hun	Skallingen	C 113
1999	21. juni	238 cm	?	Rødhus	C 115
1999	19. juli	Ikke målt	?	Jyllands vestkyst	C 122
1999	30. november	224 cm, 176 kg	Han	Vangså, Thy	C 128
2000	10. februar	254 cm	Hun	Lakolk	C 132
2000	13. juni	270 cm	?	Blokhus	C 146
2000	16. juni	225 cm, 187,5 kg	Han	Ejstrup Strand	MCE 1245
2000	21. juni	267 cm	Han	Vigso	MCE 1249
2000	21. juni	215 cm	Hun	Lild Strand	MCE 1250
2000	10. juli	238 cm	?	Hvide Sande	Foto
2000	15. juli	244 cm	?	Fjaltring	C 150
2000	23. december	277 cm, 335, 5 kg	Han	Øster Hurup	MCE 1254
2001	23. maj	255 cm	Hun	Klosterhede	MCE 1258
2001	24. maj	250 cm	Hun	Lodbjerg Fyr	Foto
2001	30. maj	216 cm, 160 kg	Hun	Husby klit	MCE 1256
2001	5. juni	234 cm	Han	Fremskudte dige	MCE 1257
2001	7. juni	227 cm	Hun	Klosterhede	MCE 1259
2001	7. juni	255 cm	Han	Holmsland Klit	MCE 1260
2001	8. juni	216 cm	Hun	Husby Klit	MCE 1261
2001	12. juni	254 cm	Hun	Søndervig	MCE 1262
2001	12. juni	224 cm	Han	Lild Strand	MCE 1263
2001	25. juni	213 cm	Han	Nord for Søndervig	MCE 1264
2001	5. juli	220 cm	Han.	Buldbjerg/Lild Strand	MCE 1265
2001	12. juli	220 cm	?	Skagen	MCE 1266
2001	13. juli	242 cm	?	Rødhus	MCE 1267
2001	7. august	> 200 cm	?	Saltum Strand	MCE 1268
2001	10. september	216 cm	?	Stenbjerg	MCE unsp
2001	21. september	235 cm	Han	Fjaltring	MCE 1303
2002	30. januar	270 cm, 283,5 kg	Han	Febbersted	MCE 1271
2002	30. januar	272 cm, 273,5 kg	Han	Febbersted	MCE 1272
2002	30. januar	279 cm, 292,5 kg	Han	Vigso	MCE 1273
2002	10. maj	268 cm, 307 kg	Han	Gl. Skagen	MCE 1276
2002	22. juni	235 cm	Han	Saltum Strand	MCE 1278
2002	2. juli	210 cm	Hun	Gronhøj Strand	MCE 1279
2002	3. juli	240 cm	Han	Strandgården, Ulborg	MCE 1302
2002	3. juli	234 cm	Hun	Klitmøller.	MCE 1304
2002	12. juli	c 250 cm	?	Agger Tange, hofde 91	Rapport
2002	13. juli	219 cm	?	Lyngby Strand	Rapport
2002	15. juli	210 cm	?	Agger Tange, hofde 89	MCE unsp
2002	28. oktober	242 cm, 242, 5 kg	Hun	Nr. Vorupor	MCE 1287
2002	8. november	250 cm, 240 kg	Hun	Sodringsholm	MCE 1288
2002	8. november	247 cm, 220 kg	Hun	Sodringskær	MCE 1289
2003	6. april	187 cm, 100 kg	Han	Husby Klit, nedgang C153	C 196
2003	15. maj	263 cm	Han.	Kandestederne	Naturama
2003	17. juni	268 cm	Han	Vigso	Rapport
2003	21. juni	121 cm	Han	Tranum Strand	Fig. 1.
2003	28. juni	245 cm	Hun	Husby Klit	C 204

År	Dato	TL, TW	Kon	Lokalitet	Belæg
2003	7. juli	Ca. 270 cm	?	Ebeltoft Havn	Rapport
2003	6. august	250 cm	?	Svinklov Strand	C unsp
2004	24. april	250 cm	Hun	Ulstrup Sonderstrand	MCE 1305
2004	21. maj	215 cm	Hun	Stenbjerg	Rapport
2004	26. maj	221 cm	Hun	Houstrup Strand Gl. Gab	C 213
2004	22. juni	240 cm	Han	Bækbygård Strand	C 212
2004	28. juni	Ej målt	?	Husby Klitplantage	C 214
2004	15. september	C. 200 cm	?	Jyllands vestkyst	Foto
2004	18. november	222 cm	Hun	Kammerslusen, Ribe	C 220
2004	9. december	212 cm	Hun	Tornby Strand ved Fyrklit	Rapport
2005	9. januar	262 cm	?	Grenen	www.hvaler.dk
2005	14. januar	264 cm	Hun	Østside af Grenen, Skagen	Rapport
2005	14. april	158 cm	Hun	Vigso	Rapport
2005	25. maj	200 cm	Hun	Spidsbjerg Strand	C 244
2005	28. maj	285 cm	Han	Lonstrup Strand	Foto
2005	31. juli	304 cm	?	Lodbjerg klinerne	Rapport
2005	12. august	157 cm	Han	Norlev Strand	Rapport
2005	31. august	217 cm	Han.	Hirtshals Strand	Rapport
2005	7. september	215 cm	Han	Hirtshals fyr	Rapport
2005	25. september	250 cm, 225 kg	Hun	Norre Utterup	C 247
2006	21. januar	250 cm	Han	Hals Barre	Foto
2006	25. december	252 cm	Hun	Sneum Sluse	C 256
2007	15. april	Ca 190 cm	?	Soby Rev	Rapport
2007	8. juni	C. 230 cm	?	Kirkefloden Læso	Foto
2007	23. juni	244 cm, 184 kg	?	Langerhuse, Harboore	C 262
2007	17. juli	Ej målt	?	Tornby Strand	Rapport

Hvidskæving (*Lagenorhynchus acutus*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
1998	7. juli	218 cm, 145 kg	Hun	Harboore	C 88
2005	8. august	258 cm, 188 kg	Han	Romo Sonderstrand	C 246
2005	20. december	276 cm, 170 kg.	Han	Husby Klit	C 248
2006	31. august	250 cm	Han	Sidselbjerg ved Sondervig	C 253
2007	6. marts	253 cm, 176,5 kg	Han	Vejers Strand	C 259
2007	7. april	216 cm, 105 kg	Han	Vrist, Harboore tange	C 260

Almindelig Delfin (*Delphinus delphis*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
2001	27. april	210 cm, 68 kg	Han	Vejle Havn	C160
2002	24. december	167 cm, 64 kg	Hun	Frederikssund	MCE 1291
2003	4. april	171 cm	Hun	Store Havelse Strand	MCE 1293
2003	5. september	220 cm, 119 kg	Han	Brejning, Vejle Fjord	C 210
2003	20. september	181 cm	Han	Våningvejen Mano	C 211
2004	20. august	182 cm, 70 kg	Hun	Borup	C 215
2004	uden dato	ej målt	?	Skallingen	Skov et. al 2006
2007	6. september	199 cm, 94 kg	?	Alro Nordstrand	Fig.2

Stribet Delfin (*Stenella coeruleoalba*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
1998	17. januar	154 cm, 40 kg	Han	Mellem Blokhus og Rodhus	C 77

Rissosdelfin (*Grampus griseus*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
2007	15. april	314 cm, 291 kg	Han	Lejre Vig, Roskilde Fjord	MCE 1309

Langluffet grindehval (*Globicephala melas*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
1999	7. september	478 cm	Hun	Kandestederne	C 124
2000	5. januar	553 cm	Han	Ferring Strand	C 129
2002	26. maj	320 cm, 306,5 kg	Hun	Havneby	MCE 1292
2007	28. jan} uar	460 cm, 1170 kg	Hun	Strandgården,	C 257

Spækhugger (*Orcinus orca*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
2007	13. februar	309 cm, 415 kg	Han	Frederikshavn	C 258, Fig. 4

Kasketot (*Physter macrocephalus*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
2000	3. juni	1430 cm	Han	Lakolk, Romo	Udstillet i Gram

Vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
1998	6. august	C. 850 cm	?	Skagen	MCE Luffe
1998	24. august	C 750 cm	?	Gammel Skagen	MCE Luffe
1999	6. maj	640 cm	Hun	Fjerritslev Strand	Hanherred
					Naturcenter
1999	4. december	C 700 cm	?	Lonstrup	MCE Luffe
2000	9. januar	940 cm, 8000 kg	Hun	Tybrind Vig	Naturama
2000	14. marts	260 cm (foster)	Han	Skåstrup Strand	Fjord & Bælt
2001	8. august	725 cm	Han	Kandestederne	MCE 1274
2001	13. august	Ej målt	?	Nybæk	MCE Luffe
2001	5. september	625 cm	Hun	Fjaltring	MCE 1275
2003	10. juni	474 cm, 918,5 kg	Hun	Skagen Sydstrand	MCE 1294
2003	25. august	430 cm	?	Houstrup Strand	C 209
2004	21. juni	C 650 cm	?	Bogested Rende N f. Nr. Vorupor	Foto
2004	15. september	C. 450 cm	Hun	Bogested Rende v. Nr. Vorupor	www.hvaler.dk
2004	1. oktober	C. 900 cm	Hun	Hvide Sande	C 218
2006	8. november	C 700 cm	?	Torsminde	C 254
2007	22. april	453 cm	Hun	Krusemølle, Aabenraa Fjord	Fig. 5
2007	11. juli.	Ej målt	?	Nr. Vorupor	www.hvaler.dk
2007	19. september	488 cm, 725 kg	Hun	Kolding Fjord	C 264

Brydeshval (*Balaenoptera brydei*)

År	Dato	TL	Kon	Lokalitet	Belæg
2000	1. september	698 cm, 2200 kg	Han	Kyndby	MCE 1246

Holdninger til byræve *Vulpes vulpes* i et villakvarter i Århus

Sussie Pagh¹

Attitudes toward foxes in an urban area of Aarhus, Denmark

As unwanted foxes often are caught in traps and killed, attitudes toward foxes in urban areas can be compared to ecological factors, influencing the survival of foxes, e.g. food sources, denning facilities, diseases and causes of death. Although many people enjoy the sight of foxes in the city and think of them as beautiful wild animals with a right to settle in urban areas, urban foxes may – for a variety of reasons – also cause anxiety among citizens. To analyze the opinions toward urban foxes in Denmark, a postal questionnaire was distributed to 205 households in an area, in the southern part of the city of Aarhus (240,000 citizens). Of the 115 (56%) questionnaires answered and returned, most households (42%) stated that they had a neutral attitude, 27% had a positive attitude and 31% had a negative attitude to urban foxes. The reasons given for a negative attitude were often fears regarding the diseases that foxes may transmit and concern that foxes might harm children or other animals. 19% of households had direct or indirect negative experiences with foxes. Direct negative experiences were e.g. when foxes removed things, left behind scats, or were digging in the garden. About 50% of the negative experiences were more indirect e.g. when the mere sight of a fox could give rise to uneasy feelings, because foxes were expected to harm children or pets, or anxiety when a fox was walking too close by. On the basis of the results of this study, it is concluded that more public information about fox behavior and how to avoid the diseases, that foxes may carry, most likely would change opinions to foxes in urban areas in a more positive direction and also lower the risks of foxes infecting dogs.

Key words: Urban fox, attitudes

Menneskers holdninger til og tolerance overfor forskellige arter af fugle- og pattedyr i byen er en væsentlig parameter ift. disse dyrs overlevelse i bymiljøet, som formentlig kan sidestilles med parametre som fx fødetilgængelighed, antallet af egnede ynglesteder, sygdomme og dødsårsager. Kendskab til og baggrund for disse holdninger bør derfor danne baggrund for for-

midlingen og forvaltningen af dyrelivet i byen. Holdningerne til ræve i byen er delte. Ud fra de henvendelser, der kommer til fx kommuner, Naturstyrelsen og naturhistoriske museer, er det ikke muligt at danne sig et indtryk af den generelle holdning til byræve. Museerne vil overvejende få positive historier om ræve, mens kommuner og Naturstyrelsen fortrinsvis vil modtage nega-

tive henvendelser med anmodning om at få fjernet en ræv. Holdninger, der kommer fra medieerne, vil ofte også være stærkt polariserede, og kan ikke benyttes som grundlag for en analyse af holdninger til ræve.

Byræve, som færdes i haver eller på gaden, giver mange en gode naturoplevelser, men byræve kan også skabe utryghed, fordi de ofte ikke er særlig bange for mennesker (Pagh 2008). Folk kan således fejlagtigt tro, at de tillidsfulde ræve er syge eller vil angribe. Desuden graver rævene huller i haven (Fig.1), efterlader skrald og ekskrementer og fjerner eller bider i ting, som de finder (Pagh 2006; Pagh 2008).

Ræve, som skaber problemer i byområder, kan bortreguleres efter "Bekendtgørelse om vildtskader" i Lov om jagt og vildtforvaltning af 24. september 2009. Det betyder, at ræve må reguleres i bebyggelse og haver hele året. Reguleringen sker ofte med hjælp fra kommunen eller Naturstyrelsens vildtkonsulenter, som kan henvise til en lokal "vildtregulator", som kan fjerne ræven. Ræve i bebyggede områder fanges ofte i fælder (Fig. 2). Det sker også, at folk selv skaffer sig af med ræve, på mere eller mindre etisk forsvarlig vis (Fig. 3). Bortskaffelse af ræve kan skabe nabostridigheder, da der i samme nabolag kan være beboere, som værner om den selv samme ræv, som andre ønsker fjernet.

Formålet med undersøgelsen var at afdekke, hvilke holdninger husstandene i et villakvarter ved Århus, med en kendt rævebestand, har til rævene i kvarteret og så vidt muligt baggrunden for disse holdninger, dvs:

- 1) Hvor stor en procentdel af husstandene, som er positive, negative, eller neutrale over for rævene

¹FO-Århus, Frederiksgade 78C, DK-8000 Århus C., E-mail: sp@fo-aarhus.dk

Fig. 1. Ræve deponerer ofte fødeemner i haven. Foto: Ingelise Guldmann
Foxes often deposit food items in gardens.

- 2) Hvilke positive og negative forventninger, der ligger til grund for holdningerne til rævene
- 3) Hvilke gener folk har oplevet i forbindelse med ræve
- 4) Om der er sammenhæng mellem de oplevede gener fra rævene og holdningen til dem eller omvendt

Metode

I juni 2008 blev der uddelt breve

med spørgsmål om ræve til husstande i et villakvarter i det sydlige Århus (Højbjerg). Spørgsbrevene, blev uddelt i et undersøgelsesområde, som lå indenfor en radius af 200 m af en beboet rævegrav, svarende til et areal på 0,126 km². Inden for så snæver en radius af en ynglegrav, er det ikke sandsynligt, at der færdes andre ræve, end dem der hører til graven. I sommeren 2008 var der

seks hvalpe, samt en voksen han og hunræv ved graven.

Antallet af ræve i undersøgelsesområdet var derfor kendt. Rævegraven lå i en uforstyrret villahave, og blev benyttet som ynglegrav i sommeren 2007 og 2008.

Der var 228 husstande i undersøgelsesområdet. Heraf fik 205 husstande et spørgebrev, 23 måtte opgives, da der ikke var adgang til en postkasse eller brevkasse. Langt de fleste (160 husstande) i området var villaer med haver, mens 68 husstande var i lavt etagebyggeri, som lå tæt ved et mindre butikscener og en skole. Boligblokkene, skole og butikscener udgjorde arealmæssigt mindre end ¼ af undersøgelsesområdet. Resten af området bestod af gamle, veletablerede villahaver.

Spørgsbrevene var forsynet med et foto af en rævehvalp under et fuglefoderbræt, en typisk situation i områder med ræve. Spørgsmålene i brevet var overskueligt opsat med afkrydsningsfirkanter. Spørgsbrevet fyldte ikke mere end en A4-side. Med spørgsbrevene fulgte en svarkuvert med et "modtagerenbetaler"-stempel samt et orienterende brev om undersøgelsen. Svarkuverten var forsynet med Naturhistorisk Museums adresse. Husstanden fik desuden et tilbud om at få resultaterne af undersøgelsen tilsendt med e-mail.

Tabel 1. Årsager angivet som begrundelse for at være hhv. positiv eller negativ indstillet overfor byræve.

Begrundelser for positiv holdning		Begrundelser for negativ holdning	
Hyggeligt og spændende med ræve i haven	3	Bange for rabies	4
Ræven er et smukt dyr	3	Ræve hører ikke til i byen	3
Ræven spiser mus og rotter	2	Bange for at ræven skal gøre børnene noget	3
		Bange for sygdomme (uspecificeret)	2
		Bange for at den skal gå ind i huset	2
		Bange for at den skal stjæle ting i haven	2
		Bange for at den smitter hund med skab eller hjerteorm	2
		Trist at den lever af affald	1
		Vi er bange for at den skal tage vores pindsvin	1
		En ræv har et brysk udseende	1

Fig. 2. Uønskede ræve fanges i fælder og aflives. Foto: Sussie Pagh
Unwanted foxes are often caught in traps and killed.

Spørgbrevet indeholdt følgende spørgsmål om husstandens holdning til byræve :

1) Hvad er din/ husstandens holdning til byræve? Afkryds: positiv, negativ eller neutral.

Tabel 2. Gener oplevet i forbindelse med ræve i villakvarter i det sydlige Århus

Gener fra ræve	
Den går for tæt på os/følger bagefter os	4
Vi er trætte af dens efterladenskaber pga smittefare	3
Slæber af med skraldepose, hvis vi glemmer den uden for døren	2
Vores børn er bange for ræven	2
Den stjæler naboens høns	2
Den skræmmer vores kat	2
Den forsøger at få fat på det vildt, jeg hænger op i garagen	1
Ræven gravede en høne ned i forhaven	1
Den graver vores afdøde kanin op	1
Ræven fjerner ting fra haven	1
Den åd nedfaldne kirsebær og det var ikke sjovt at gøre rent efter den	1
Ræven graver i vores have	1
Vores kaniner kan ikke stå ubevogtet om dagen	1
Vores hund har fået ræveskab	1
Den går på vores terrasse	1

- 2) Hvad er begrundelsen for at du/ husstanden er positiv eller negativt indstillet?
- 3) Har husstanden følt sig generet af ræve? Ja eller nej. Hvis Ja - hvordan?

Desuden indeholdt brevet spørgsmål om husstandens kendskab til ræve i området, hvornår man sidst havde set en ræv i området, og hvor og hvornår ræven var set. Resultaterne fra denne del af spørgebrevsundersøgelsen er beskrevet af Pagh (2009).

Resultater

Af de 205 spørgebrev, som blev omdelt, blev 115 (56%) besvaret og returneret. Af de husstande som svarede oplyste 98 (85%), at de selv havde set en ræv i kvarteret en eller flere gange, og 69 (60%) havde set den i egen have (Pagh 2009). Knap halvdelen (42 %) af husstandene angav at have en neutral holdning til rævene i kvarteret, mens knap en tredjedel angav hhv. en positiv (27 %) og en negativ (31 %) holdning til rævene i kvarteret (Fig. 5). Til spørgsmålet om hvorfor holdningen var enten positiv eller negativ, svarede 26% af dem, der havde en positive holdning, og 60% af dem, der havde en negativ holdning (Tabel 1). Der var altså større tendens til at begrunde den negative holdning til ræven end den positive. Mange var bekymrede for smittefare fra ræve enten i forhold til sig selv eller deres hund. Andre var bange for, at ræven skulle gøre dem selv, deres børn, kæledyr eller pindsvin fortræd. En mindre gruppe syntes bare ikke om ræve i byen.

Der var 109, som svarede på spørgsmålet om, hvorvidt husstanden havde oplevet gener i forbindelse med rævene i kvarteret - heraf svarede 88 (81%), at de ikke havde følt sig generet af ræven, mens 21 (19%) svarede, at de havde oplevet gener (Tabel 2). Halvdelen af de gener, som blev beskrevet i forbin-

Figur 3. Når folk selv skal skaffe sig af med ræve nær boligen eller hønsehuset, sker det ikke altid på en dyreetisk forsvarlig måde. Fotografen vil gerne være anonym.

The methods used to kill foxes near houses or hen houses, sometimes fail to consider animal suffering.

delse med ræve var, at de gravede i haven, fjernede ting eller efterlod ekskrementer i haven. Knap halvdel oplevede det som en gene, at ræven kom for tæt på dem selv, deres børn eller kæledyr. En enkelt mente, at familiens hund var blevet smittet med skab af ræve i kvarteret.

Husstande med positiv eller neutral holdning til byræve oplevede i hhv. 7% og 9% tilfælde gener, som blev forbundet med tilstedeværelse af ræve. Husstande med negativ holdning til byræve oplevede i 43% tilfælde gener, som blev forbundet med ræve. Der var en høj signifikant sammenhæng mellem oplevede gener og en negativ holdning til ræve: $\text{Chi}^2=19,4$; $p<1,05 \times 10^{-5}$, $\text{df}=1$.

Diskussion

Konklusionen på denne undersøgelse er, at en stor gruppe mennesker, som bor i byen, har neutrale eller

positive holdninger til rævene, men som det også er fundet i to tidligere, udenlandske undersøgelser, er holdningerne til byræve delte eller ambivalente (Tabel 3). Mange mennesker, hvad enten de er positivt eller negativt indstillede, frygter smittefare fra ræve.

Overraskende mange var bekymret for rabies, selvom der i øjeblikket ikke er en reel risiko for at blive smittet med rabies fra ræve i Danmark. Det sidst tilfælde af "sylvatisk rabies", der blev fundet i Danmark var i 1982 (Fødevarestyrelsens hjemmeside).

Der blev i undersøgelsen også givet udtryk for, at man var bekymret for smittefare fra rævenes ekskrementer. Her tænkes der formentlig på Rævens Dværgbændelorm *Echinococcus multilocularis*, som en overgang havde mediernes beivågenhed

i forbindelse med det første fund af parasitten i Danmark i 2000, som blev fundet i en trafikdræbt ræv ved Tåstrup nær København (Kapel et al. 2000). Ubehandlet kan en infektion med Rævens Dværgbændelorm (ekinokokkose) medføre døden for mennesker. Den reelle smitterisiko ift. mennesker i Danmark, anses imidlertid for at være forsvindende lille, dels fordi der trods undersøgelse af mere end tusind danske ræve, kun er fundet 3 ræve med denne bændelorm (Saeed et al. 2006), og dels fordi der er meget få mennesker som smittes, selv i områder med høj forekomst af bændelormen: Denne bændelorms forekomst hos ræv kan i nogle områder af Centraleuropa være 35-65% (Torgerson et al. 2008). Til trods for et stort antal smittede ræve i Centraleuropa, er forekomsten af ekinokokkose hos mennesker i disse områder lav dvs. 0,26 tilfælde pr. 100.000 indbyggere (Torgerson et al. 2008).

Holdningsundersøgelserne til byrævene i Zürich (Bontadina et al. 2001) og München (König 2008) er foretaget som en del af en forvaltningsplan, der skal nedbringe smittefaren ift. Rævens Dværgbændelorm. Undersøgelserne konkluderer, at der er behov for mere information om rævenes levevis, og at en nedbringelse af smittefaren bør foregå dels ved behandling af vilde ræve med ormemiddel, dels ved at nedbringe antallet af ræve i byen ved brug af metoder, som ikke er dødelige for rævene, fx ved at afskære rævene fra menneskelig produceret føde, og ved at sikre at rævene ikke bosætter sig i haverne (König 2008).

Skab *Sarcoptes scabiei* og Fransk Hjereteorm *Angiostrongylus vasorum*, bekymrer især hundeejere. Skab forårsages af hudparasitten *Sarcoptes scabiei* (en mide-art), som har bredt sig i Jylland i slutningen af 1980'erne og til Sjælland i 2001 (Pagh et al. 2007). Da der

stadig ses få tilfælde af skabramte ræve i Århusområdet, er det en reel risiko, men da skab let opdages og kan behandles, udgør det ikke en alvorlig fare for hunde. Fransk Hjereteorm kan imidlertid være dødelig for hunde og ræve, hvis infektionen ikke behandles i tide. Fransk Hjereteorm har bredt sig til den danske rævebestand i flere dele af landet, især i det nordsjællandske område (Willesen 2006). Parasitten blev formentlig bragt til Danmark af to hunde, som havde været med på ferie i Frankrig, og som efter hjemkomsten havde smittet den danske rævebestand (Bolt et al. 1992). Fransk Hjereteorm rammer især unghunde, som kan finde på at æde snegle, da landlevende snegle er mellemværter for parasitten.

Største delen af generne blev oplevet af husstande, som havde en negativ holdning til rævene. En umiddelbar tolkning af denne sammenhæng kunne lede til den slutning, at gener fra rævene medførte en negativ holdning. Det omvendte forhold er imidlertid mere sandsynligt, da mange af de oplevede gener var forbundet med en negativ forventning til ræve, fx at man oplevede ubehag ved synet af en ræv, fordi man var bange for ræve eller fordi man mente, at kæledyr eller børn er bange for ræve. Bontadina et al. (2001) konstaterede, i undersøgelsen i Zürich, at jo mere kontakt og kendskab borgerne havde til rævene, jo mere positive var man overfor

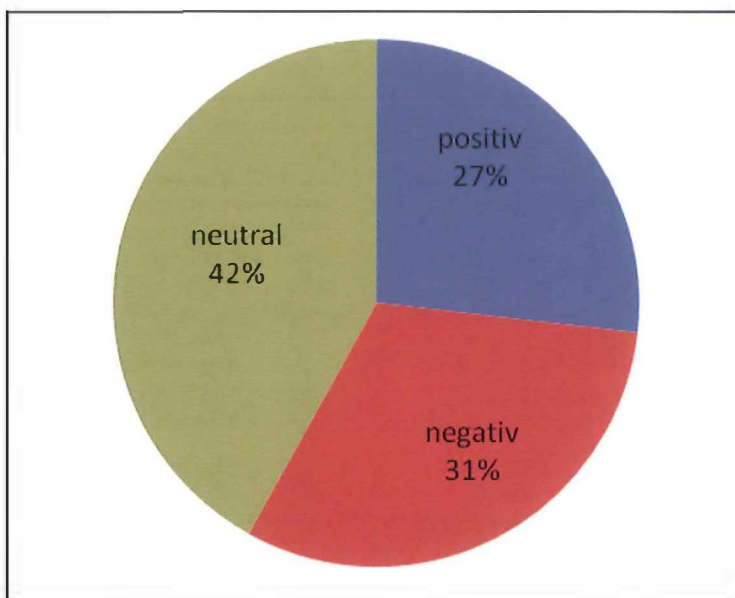

Fig. 4 (5?). Fordeling af holdninger til ræve i et villakvarter ved Århus. *Distribution of opinions towards foxes in an urban area of Denmark.*

rævene. I samme undersøgelse blev det konstateret, at de husstande, som var mest negative overfor ræve, var husstande med børn eller ældre og husstande i mindre byer.

Undersøgelsen i villakvarteret i Århus viser, at der i høj grad er behov for oplysning. Bedre kendskab til rævens adfærd og den reelle smittefare, der er forbundet med ræve i byområder, vil kunne ændre holdningen til rævene i en mere positiv retning til glæde for både byboerne og rævene. Oplysning

arbejde, både ift. hvordan man som hundeejer undgår at hunden smittes med fransk hjereteorm og rævens lungeorm *Crenosoma vulpis*, og hvordan man opdager symptomer på infektion i tide, vil kunne mindske risikoen for at hunde smittes og dør uden behandling.

Forvaltningsmæssigt bør det undgås, at hunde og ræve i Danmark smittes med nye parasitter ved at hunde transporteres frem og tilbage over grænserne. Nyindførte parasitter, som endnu kun har en

Tabel 3. Oversigt over undersøgelser af folks holdninger til byræve.

By	Positive holdninger til byræve	Negativ holdning til byræve	Neutral i forhold til rævene	Deltagende husstande	Undersøgelse
München	60% (glædes ved at se ræv i byen)	52% (ønsker ikke ræve i byen)	16%	779	König 2008
Zürich	52,2%	40,3%	7,5%	519	Bontadina et al. 2001
Aarhus	27%	31%	42%	115	Pagh 2010 (denne undersøgelse)

begrænset udbredelse, kan evt. bekæmpes i området. Undersøgelser viser fx, at andelen af ræve smittet med Rævens Dværgbændelorm, kan reduceres effektivt og til meget lave niveauer også i byområder med jævnlig fordeling af lokkemad med midlet praziquantel (Hegglin et al. 2003). Med kendskab til rævegrave i byområderne vil indsatsen formentlig kunne effektiviseres væsentligt. Konklusionen på holdningsundersøgelsen i München er, at pga. de mange tilhængere af rævene i byen, vil det på trods af en helbredsrisiko ved rævene, ikke være politisk muligt at foretage en mere omfattende regulering af rævene i byområder, hvor rævene enten aflives eller skydes (König 2008).

Tak

Til alle dem som har ulejligt sig med at indsende oplysninger om ræve til Naturhistorisk Museum og til husstandene i Højbjerg, som har udfyldt spørgebreve og sendt fotos af ræve fra kvarteret til mig. Tak til Naturhistorisk Museum for at stille arbejdsplads til rådighed for undersøgelsen og mange tak til Sven Norup Jørgensen, Hans Henrik Di-

etz og en anonym reviewer for gode kommentarer til manuskriptet.

Citeret litteratur

- Bolt G, Monrad J, Henriksen P, Dietz HH, Koch J, Bindseil E & Jensen AL. 1992: The fox (*Vulpes vulpes*) as a reservoir for canine angiostrongylosis in Denmark. Field survey and experimental infections.- Acta Vet Scand. 33: 357-62.
- Bontadinai F, Contesse P & Gloor S 2001: Wie beeinflusst die persönliche Betroffenheit die Einstellung gegenüber Füchsen in der Stadt? - For. Snow Landsc. Res. 76: 255-266.
- Hegglin D, Ward PI & Deplazes P 2003: Anthelmintic Baiting of Foxes against Urban Contamination with *Echinococcus multilocularis*. - Emerging Infectious Diseases 9: 1266-1271.
- Kapel CMO & Saeed I. 2000: *Echinococcus multilocularis* en ny zoonotisk parasit i Danmark. - Dansk Vet. Tidsskr. 83: 14-6.
- König A 2008: Fears, attitudes and opinions of suburban residents with regards to their urban foxes. - Eur. J. Wildl. Res. 54: 101-109.
- Pagh S 2006: Rævenes indvandring til byer. - Naturens Verden 89 (4): 2-11.
- Pagh, S Asferg T & Madsen AB 2007: Ræv. - I: Baagøe HJ & Jensen TS (red.), Dansk Pattedyratlas. Gyldendal. Pp. 176-181.
- Pagh S 2008: Byræve i Århus. - Gejrfuglen 44(2): 31-37.
- Pagh S 2009: Kortlægning af og vurdering af kortlægningsmetoder for byræve i Danmark. - Flora og Fauna 115: 69-77.
- Petersen JE, Kapel CMO & Deplazes P 2001: *Echinococcus multilocularis* - Ugeskrift for læger 163: 275.
- Saeed I, Maddox-Hyttel C, Monrad J & Kapel CMO 2006: Helminths of red foxes (*Vulpes vulpes*) in Denmark. - Veterinary Parasitol. 139: 168-179.
- Torgerson PR, Schweiger A, Deplazes P, Pohar M, Reichen J, Ammann RW, Tarr PE, Halkik N, Müllhaupt B 2008: Alveolar echinococcosis: From a deadly disease to a well-controlled infection. Relative survival and economic analysis in Switzerland over the last 35 years. - J. Hepatology 49: 72-77.
- Willesen J 2006: *Angiostrongylus vasorum* hos hunde. - Dyr lægemagasinet 3/06: 2-5.

BOGANMELDELSE

Lars Trolle (ill. Birgitte Rubæk)
2010. *Sommerfuglene i Danmark*.
Gyldendal, 3. udg. ISBN

Forvirring kan skabe kreativ endren, fulgt af fordybelse, men også bare være noget rod. Forvirret blev jeg, da jeg bladrede i Gyldendals nye "Sommerfuglene i Danmark", for dels er det en revision af "Gads håndbog om sommerfugle", og dels den var fuld af arter, jeg ved grød aldrig har set eller hørt om i Danmark. Så først tænkte jeg, at det var forfatterens bud på arter, vi måske vil kunne opleve som strejfer i Danmark. Men nej - af forordet fremgår, at bogen rummer "alle de sommerfugle, som kendes fra Nordvest-Europa (F, S, N, DK, NL, GB, IE), dvs. ca. 150 arter,

hvor fx Michael Stoltzes "Danske Dagsommerfugle" (1996) rummede 91 arter, nemlig kun arter før eller nu fundet i DK. Har Gyldendal mon musklet en mere salgsvendig titel ind over? Nu ku jeg jo prøve at lade være med at være så kritisk og blot betragte det som et uventet slagtilbud - "Sommerfuglebog - nu med 39% flere arter!" Men er det nu godt eller skidt - ja, det afhænger af målgruppen. Mange vil vist mene, at det er svært nok at lære de danske arter - hvorfor så gøre det sværere ved at fylde flere arter ind? Lektore bliver det jo ikke af, at det er relativt svære grupper som blåfugle, perlemorsommerfugle og randøjer, der er flere af. Når det er sagt, så supplerer den for mig fint den uundværlige Stoltze fra 1996 (der vist snart kommer i en revideret udgave) og den nylige gode men superkompakte "Danmarks Sommerfugle" (anm. F&F 115(4)).

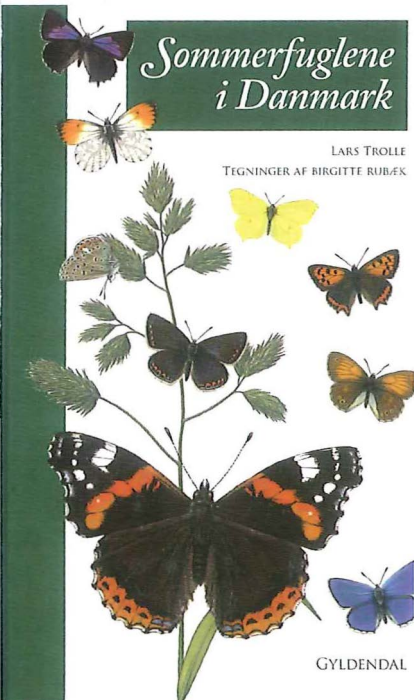
Det er generelt en glimrende bog. Indledningen er prisværdigt skåret ned til 6 sider, hvoraf 2½ side er nyttig morfologi og termer. Ift. den mindre øvede bruger er det et kup (når man nu ikke laver ID-nøgler til dagsommerfugle), at s. 17-23 har en let og illustreret introduktion til de 11 hovedgrupper med sidehenvisning til, hvor gruppen starter - det samme er vist på omslagets indersider. Og endnu et kup (den her elsker jeg virkelig): Forvekslingsmuligheder med en håndfuld dagflyvende natsommerfugle ses s. 24-25. Det er flot, når den erfarne insektmand m/k stadig evner at sætte sig ud over egen dygtighed og taxonomi og kommer brugerens praktiske behov i møde. Artsbeskrivelserne er fint kortfattede, men rummer alligevel det de skal - en art fylder oftest et dobbelttopslag med hhv. tekst (tv)

og billeder (th) - overskueligt (lidt som Stoltzes bog i feltudgaven). Det brugervenlige understøttes af små tegninger forneden på billedsiderne, der viser de(n) art(er), den pågældende art kan forveksles med. I lighed med både Stoltzes og Top-Jensen & Fibigers bøger rummer denne bog også oversigtstavler bagest (s. 227-251), hvor (oversiden af) mange nærtbeslægtede arter kan ses side om side.

Selvom der er en god slat ikke-danske arter med, er alle forsynet med danske navne. Det er fint, men nogen af dem er altså tungeknækkende - tag fx Mosebølle-Perlemorsommerfugl og Muldebær-Bredpande og Sydeuropæisk Svalehale. Tag dem med til julefrokosten i Entomologklubben, og udlever kun vennernes bilnøgler, så længe de kan udtale dem.

Illustrationerne er jo kritiske i en bog og for en insektgruppe, hvor man ikke bestemmer efter nøgler, men efter billeder. Birgitte Rubæks tegninger er glimrende - ikke store kunstværker, som en Thomas Breddorff fx tidligere leverede i Natur og Museum (fx Tang fra 1986) - men de fungerer fint. I mange tilfælde er sommerfuglen afbildet siddende på en plante, og da ofte (fint) på larveværtplanten. Systemet glipper dog et par gange, hvor fx Alm. Blåfugl sidder på Hundegræs, som hverken er værtplante, og heller ikke trives på de næringsfattige lokaliteter, hvor denne blåfugl trives. Den måde sommerfuglene er vist siddende på bladene er tit lidt kejtet, men ift. at bestemmelsen spiller det ingen rolle. Opsætningen af illustrationerne er pæn, overskuelig og luftig.

Alt i alt en glimrende bog også til

den mere øvede dagsommerfuglekigger – men bør dog suppleres med Stoltzes store bog bl.a. for at få indblik i flere farvevarianter af de ”rigtige danske arter”. Titlen ”Sommerfuglene i Danmark”, specielt med sommerfuglene i bestemt form, er og bliver kikset – dels er det alene dagsommerfuglene (som kun udgør 9% af alle storsommerfugle i Dk, og kun 3,6% af alle sommerfugle i Dk) – dels er der ca. 40% arter med,

som ikke er kendt fra Dk.

Og på falderebet et andet hjertesuk. Bogen er 3die udgave (før på Gads Naturbøger), men vi har ikke anmeldt den før. Nu hvor Gyldendal og Politiken har monopol på naturbøger og naturbogsserier, så bør de tage sig sammen og lave tydelige og konsekvente naturbogsserier. Gyldendal har fx samtidig lanceret en ny, billig og letlæselig ”Gyldendals

Naturbogsserie” (69,95 kr/stk). Den har pt fem titler og en klar profil. Nu har F&F har samlet modtaget tre bøger (orkideer, insekter og denne om sommerfugle) med ens layout, bl.a. en bredt grøn ryg og beslægtede titler ala ”XXX i Danmark”. Det ligner altså en serie, hvorfor så ikke lancere den som en serie med serietitel og en erklæret profil. Tag den, Godfather Gyldendal!

Jens Reddersen

BOGANMELDELSE

Morten D.D. Hansen & Ole Jørgensen (ill. Jakob Sunesen, m.fl.) 2010. Insekter i Danmark. Gyldendal, 1. udg. ISSBN

Generelle håndbøger til meget artsrige grupper – især af små arter – sætter forfatter og forlag på en vanskelig opgave. Det er næsten umuligt ikke at gøre alle målgrupper utilfredse. Tager man mange arter med, drukner den alment naturinteresserede i endeløse mængder af umiddelbart ret ens organismer (ex mosser, laver, insekter, svampe). Tager man få arter med, er der stor risiko, for at ”dit dyr” ikke er med, og at man ikke rummer hele den morfologiske variationsbredde. Een løsning er bøger, der indsnævrer udvalget – i taxonomi (kun dagsommerfugle), i naturtype (skovens insekter) eller geografi (Anholts mosser). Det fungerer normalt bedre for brugerne, men ikke for forlaget, da markedet indskrænkes tilsvarende.

Da jeg tog fat på ”Insekter i Danmark”, skævede jeg til boghylden med mit slidte eksemplar af Michael Chinery’s ”Insekter i Danmark og Europa” (Gad 1975), som jeg har haft meget glæde af.

”Insekter i Danmark” har meget med – 1.200 arter. Heldigvis er der ikke meget indledende hanky-panky (s. 9-26), men alligevel lidt nyt – fx er kameraet sat i front til registreringsmetode (fint), men pokkerme om ikke æter-aflyvede sommerfugle på spændbræt endnu engang er med (suk), mens vi denne gang heldigvis slipper for salmesangen om tilbagegangen for naturen (hvor rigtigt det end er). Fint også at internet og faglige-sociale netværk er med (DD promoverer naturligvis det glimrende fugleognatur.dk). Layout, tryk, papirkvalitet og bladrevenlighed er rigtig god.

Det, der er bogens bærende ide, indhold og eksistensberettigelse, er dog de næsten 300 siders artsbeskrivelser. Her er der – alene underopdelt i hovedgrupper (orden eller klasse) – illustrationer af de ca. 1200 ”insektarter”. Det er dog (heldigvis) i praksis ”leddyr” og ikke kun insekter, men jeg finder i dette tilfælde, at det er OK, at forlaget snyder på vægten for at få en mere mundret bogtitel (”Leddyr i Danmark”? Nej vel!).

Hver af hovedgrupperne indledes med et lækker helsides foto af ud-

valgt gruppe-repræsentant og gruppenavnet – det er en lille ting, men supereffektivt til at hjælpe til overblik i en bladregennemgang. Der er heldigvis også nøgler (s. 27-34) til bestemmelse af hovedgrupper, hhv. voksne og larver. Her mangler jeg en håndsrekning til den uøvede – hvordan afgør man lige, om det er voksen eller nymfe/larve? En quick-and-dirty-løsning, der så gør opmærksom på de ”svære” som fx larver af rov- og ådselsbiller eller nogle hemi-metabole arter som fx mange næbmunde. Og så mangler jeg en tydeligere erklæring af (gruppe for gruppe), hvor mange af gruppens arter i Dk, der ikke findes i bogen! Den læge bogkøber kan ingensteder i bogen se, at bogen, trods de mange arter, kun rummer en lille brøkdel af alle arter i Dk.

Jeg noterer mig, at man har valgt at skalere alle insekter op til ca. samme afbildnings-størrelse. Det kan der være rigtig god grund til, da det giver bedre overblik og naturligvis mulighed for at se flere detaljer specielt på dyr, der i virkeligheden er temmelig små. Men det kræver så, synes jeg, at man ved hvert billede sætter en forstørrelsesfaktor

(10 x; 0,5 x). Nu skal man først ned i tekstbåndet forned på siden, finde arten (det er dog let) og så læse størrelsen (fx 10-14 mm). Det betyder at thrips på s. 124 er vist ca. x 25, på næste side Alm. Gulddøje ca. x 2,5 – et forhold man altså skal lede efter. Selve teksterne under billederne er anbragt i et fint overskueligt tekstbånd i bunden og er forbillig kort og får faktisk gode og relevante oplysninger med.

Illustrationerne er for så vidt udmærkede – i mine stikprøvnedslag synes jeg arterne så ok ud; nogle variable arter, fx mariehøns, havde varianter med. Det er også fint, at der ikke sjældent er nymfer/larver med. Tegningerne er dog ret grove (jf. fx Staldskimmelbille s. 286, som ganske vist osse er en klejn satan) – generelt er der gjort meget ud af arternes farvetegninger, mens led i følehorn og fødder ofte er meget uklare. Det kan (venligt) opfattes som en konsekvens af bogens erklærede mål om kun at støtte identifikationen på makro-

skopiske karakterer. Alligevel kan jeg ikke lade være med at opfatte det som en mangel – fx er der en rimeligt afgrænset gruppe af biller, der har crypto-pentamere fodled (5-leddede med det meget lille 4de led skult inde i kløften i det hjerteformede 3die fodled) nemlig mariehøns, træbukke, snude- og barkbiller. Når der endelig er sådan nogle semi-makroskopiske karakterer, der er temmelig gode, hvorfor så ikke bruge – eller blot vise - dem?

Og det leder mig over til min hoved-hjertesuk, som måske er uretfærdigt. Hvorfor er der ikke nogen, der prøver at bygge bro over den store kløft mellem hardcore-insektogler (a la Fauna Entomologica Scandinavica, fx de tre bind alene om fennoskandiske småcikader!) og så disse generelle bladrebilledværker? Hjertesuk, fordi jeg har mit fæle tvivl, om der er nogen som helst, der ikke kender meget til insekter i forvejen, der vil kunne orientere sig i sådan en bog. Problemet er størst inden for de meget art- og formrige og betydningsfulde grupper som sommerfugle (s. 131-192), tovinger (S. 197-228), årevingede (s. 229-247), biller (s. 249-311). Her synes jeg det burde udløse en mindre Nobelpris at lave en quick-and-dirty nøgle, eller blot fornuftige kortfattede beskrivelser af vigtige familier herunder. Det er naturligvis lettere at lade være, og da quick-and-dirty jo indebærer, at beskrivelser/nøgler kun "for det meste" er rigtig, kan man jo risikere prygl fra ens mere seriøse kolleger (uha-da).

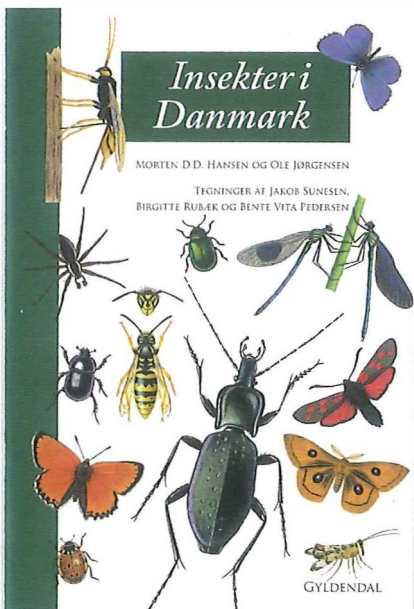
Problemet er nok – mener jeg – at man tænker i "enten-eller" løsninger: Enten skal vi have nøgler til samtlige familier, eller også skal vi ikke. Og intet kunne være mere forkert – man kan da pragmatisk nøjes med at gennemføre det for en blanding af de vigtigste og letteste – inden for billerne ville jeg foreslå

at afgrænse løbebiller, vandkalve, torbister, klannere, barkbiller, snudebiller, træbukke, mariehøns, blodvinger og rovbiller og så "resten". Og så videre. Jeg havde den samme anke ift. Top-Jensen & Fibigers glimrende "Danmarks Sommerfugle", hvor man stort set over mere end 500 sider og 1012 arter stort set er overladt til bladremetoden. Jeg synes ikke, det er godt nok. Og trist, for det er denne slags bøger, der kan medvirke til at hverve nye folk til et skrantende dansk entomolog-miljø. Jeg synes, at Aage V. Jensens Fonde, Danbif eller Det Kgl. Videnskabers Selskab burde opslå denne udfordring som en prisopgave (trateraa) sammen med et "større dansk naturbogsforlag" (F&F bringer ingen reklamer), for ellers sker det vist aldrig.

Jeg vil slutte med at afsløre en hemmelighed. Håber den bliver mellem mig og læserne. I begyndelsen af min forskerkarriere sad jeg alene i et laboratorium uden hjælp og lærte mig selv at familie- og slægtsbestemme de mængder af halv- og helmå fluer, der forekom i mine prøver fra danske kornmarker. Believe it or not, men jeg brugte de ret primitive nøgler (ganske vist mikro-karakterer) i Michael Chinery's "Insekter i Danmark og Europa" (Gad 1975). Og til min store forbløffelse var det ikke så svært og virkede 19 ud af 20 gange – her trådte jeg ind i dipterernes forunderlige verden – og gik derfra så videre i speciallitteraturen (Tak Boy Overgaard Nielsen).

Jeg er bange for, at jeg altid kommer til at lyde så negativ i mine anmeldelser. Jeg håber, at forfatterne hører en glæde over, at der stadig er nogen, der gider udgive nye og udmærkede naturbøger – også på mellemhøjt niveau. Tak.

Jens Reddersen

ARRANGEMENTER I JFFN

17. februar 2011: Naturfoto-grafen Morten Hilmer holder foredrag i JFFN om naturfoto-grafering i Danmark. Tema: Rævene i den gamle gravhøj.

Når man spankulerer rundt derude i naturen, får man sig ofte nogle rigtig gode oplevelser, som lagrer sig et eller andet sted i ens bevidsthed. Nogle gange kommer oplevelserne af sig selv, mens man andre gange må arbejde for dem. Som naturfotograf er det ofte det sidste, som gør sig gældende, for her er man jo afhængig af, at man er til stede og klar med kameraet, når tingene sker. Jeg har altid haft en fascination af rævene, og da det desværre ikke altid er helt nemt at komme til at opleve ræven på nært hold, har det krævet meget forarbejde og mange skuffelser, før jeg endelig fik lov at være en flue på væggen, mens ræveungerne tumlede rundt i det dugvåde græs ved den gamle gravhøj, mens deres mor var på jagt efter aftensmaden.

Det kan jo nok for de fleste være lidt vanskeligt at forklare, hvorfor man interesserer sig så meget for det ene eller det andet. Hvorfor er det, at en fugleinteresseret kører hele vejen fra det østlige Sjælland til det nordlige Jylland for at se en eller anden sjælden fugl, som tilfældigvis er kommet på besøg? En anden med interesse for de fjerklædte, vil nikke anerkendende og spørge interesseret, mens den som hellere samler på sjældne frimærker, vil ryste på hovedet af en sådan tabelighed. Tænk sig engang at køre så langt bare for at se en lille fugl! For mig er det rævene, som er særligt interessante, og vi skal tilbage til 1997, hvor jeg lå i min sovepose på gulvet i en lille jagthytte i Hagsholm skov og læste i "Ræven" af

Bent Haller. Udenfor var det efterhånden blevet helt mørkt, og af og til fik skovens mange fremmede lyde mig til at kigge op fra bogen og lytte opmærksomt. "Hvordan mon ræven egentlig lyder", tænkte jeg ved mig selv.

Jeg havde læst en smule om ræven, og jeg havde da også set den et par gange, når mine forældre og jeg var kommet sent hjem, men det havde altid være enten på lang afstand eller i korte glimt. Det var derfor, jeg nu lå her i den lille hytte, som jeg havde fået lov at overnatte i. Jeg ville have billeder af ræven, og så ville jeg så utrolig gerne have mulighed for at sidde og kigge på, hvad den mon foretog sig, når ikke den var på flugt fra biler eller jægere.

Næste morgen var jeg klar et par timer før solopgang, og med kameraet over skulderen listede jeg ud i den halvmørke skov med et håb om at få Mikkel at se. Det lykkedes

desværre ikke, og det gjorde det heller ikke de næste par gange, jeg var af sted.

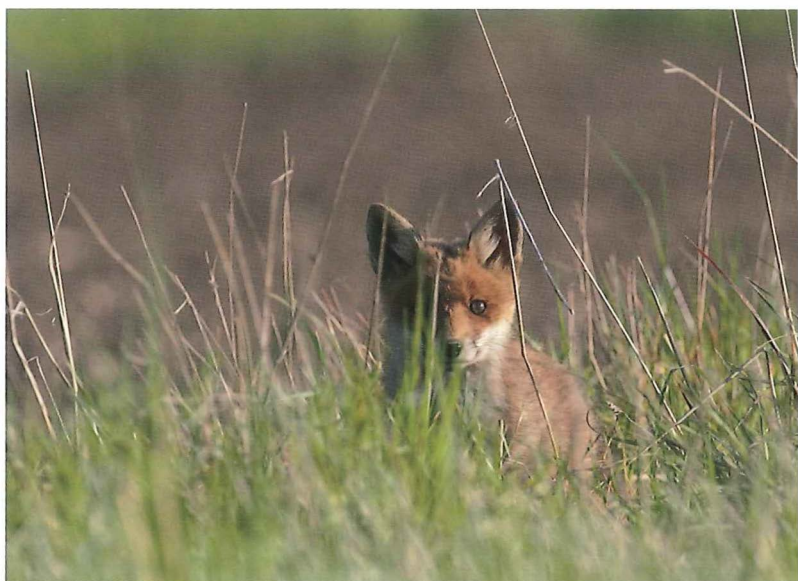
Der var jo heldigvis så meget andet at fotografere, og meget af det kastede jeg mig over. Jeg havde kun weekenderne, hvor jeg kunne tage ud i telt eller sommerhus, og her blev tiden brugt på, blomsterne, fuglene, landskaberne og alle de andre smukke ting, som man kunne regne med. Interessen for ræven var der stadigvæk, men jeg gjorde ikke så meget ved det andet end at nyde de billeder jeg så andre havde lavet. I 2005 blussede interessen så for alvor op igen, og denne gang var jeg fast besluttet på at få billeder af den ræv. Jeg havde i mellemtiden fået mig en lille hytte, som lå skønt mellem fjord og skov, og det var jo det helt perfekte udgangspunkt. Jeg traskede rundt i skovene og stak min snude til alle huller i jorden, som var større end et musehul, og nogle af dem lugtede lidt af ræv,

men langt de fleste var bare fyldt med blade, græs og edderkoppe-spind. En sommeraften i maj, var jeg ude på en aftentur, og da jeg gik rundt om en gravhøj på en brakmark så jeg pludselig et hul, som så meget frisk og brugt ud. Omkring hullet i det høje græs lå der fjer og nogle benstumper, og græsset var trådt ned i området. Jeg blev helt febrilsk, for omkring hullet var der også en ram stank af rovdyr, så jeg skyndte mig væk og satte mig tilrette i et levende hegn omkring 100 meter borte. Det var stadig lunt, selvom solen efterhånden var ved at nærme sig horisonten, så jeg kunne sagtens sidde der et stykke tid, i mit håb om at se den rodhårede. Der skete overhovedet ikke andet, end at et par krager kom flyvende med bløde vingeslag for derefter at baskе hysterisk bort, da de fik øje på mig. Jeg luskede hjemad, mens mit hoved var fyldt op med tanker om, hvordan jeg skulle gribe det her an på den bedste måde.

Dagen efter kørte jeg ind til byen for at købe noget camouflagetøj, og jeg fandt et rigtig smart sæt, som fik mig til at ligne Madam Skrald fra Fraklerne – det kunne ikke være bedre. Jeg fandt også noget net til min telelinse og til mit stativ, og hen på eftermiddagen var jeg fuldstændig klar til at begive mig på rævejagt, så det gjorde jeg.

Klokken var vel lidt over fem, da jeg nåede ud til området, hvor jeg placerede mig i det høje græs omkring 50 meter fra hullet med vinden i snuden. Jeg fik indstillet kameraet, og så gjaldt det bare om at være helt stille, for de her rævebasser skulle efter sigende være ret gode til at høre og lugte. Det var drønvarmt for solen stod stadig på himmlen, og ikke en vind rørte sig. Desværre var der heller ikke noget ovre ved rævegraven, som rørte sig, og efter et par timer begyndte fotografen at blive lidt søvning, og det begyndte at blive svært at holde

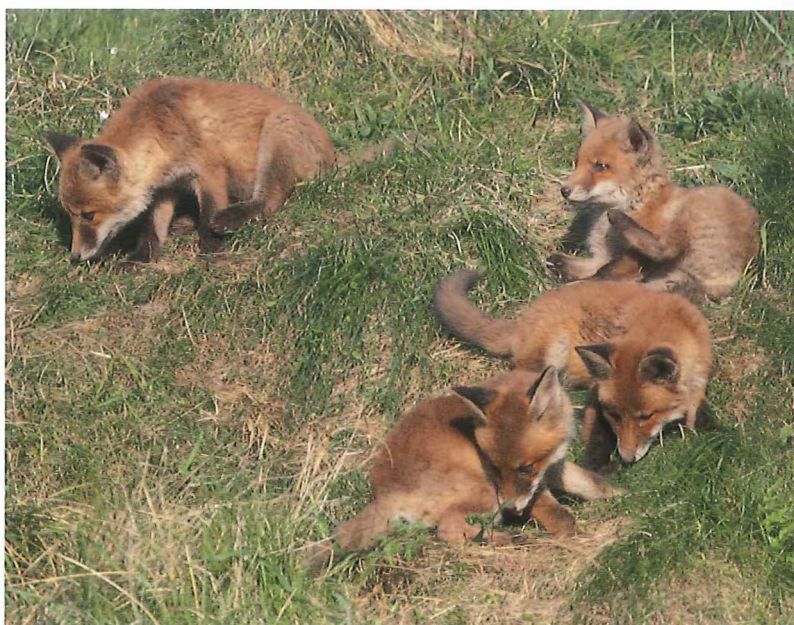
øjnene åbne, for jeg lå jo så magerligt på maven her i det bløde græs. Jeg lå lidt og pillede i et græsstrå og spekulerede over, om rævene måske havde set eller hørt mig, da jeg kom snigende hertil. Sådan en ræv kunne vist høre en mus på ret lang afstand, så mon ikke også den kunne høre en næsten 100 kilo tung fotograf med en størrelse 47, selvom han listede og sneg sig, det bedste han havde lært? Det kunne jo også være, at de slet ikke var i hulen længere – de var måske flyttet?

Midt i min tankestrøm registrerede jeg en bevægelse ud af øjenkrogene, og jeg stivnede fuldstændig. Jeg rettede mit blik mod graven, hvor jeg fik øje på den lille gråbrune rævehvalp, som med små kluntede skridt spankulerede af sted i det høje græs. Den var kommet fra den anden side af højen, hvor den åbenbart havde fået sig en lur, for nu strakte den sig, mens den gabte med lukkede øjne. Den satte sig ned på rumpen, og med det ene bagben kløede den sig bag det ene ræveøre. Det fik den dog ikke fred til, for i det samme blev den overrumplet af en af sine

søskende, som tilsyneladende havde fået lyst til et lille slagsmål. Mens alt dette udspillede sig, lå jeg som stivnet og turde ikke så meget som at flytte mine hænder op til kameraet, i frygt for at hvalpene skulle opdage mig og blive forskrækket. Jeg fik taget mod til mig, og med nærmest uendelig langsomme bevægelser, fik jeg fat i kameraet, og fik rette objektivet mod rævene, som ikke opdagede noget som helst. Jeg fokuserede, og trykkede forsigtigt på udløseren, og smældet fra kameraets spejl og lukker lød i mine ører så højt, at jeg ligeså godt kunne have smækket en bildør for fulde gardiner. Rævene stoppede deres leg og kiggede op – de havde tilsyneladende også hørt det. Jeg holdt vejret! De kiggede rundt, men kunne ikke holde den vagtsomme koncentration i mere end et par sekunder, for så fortsatte deres tumult. Efter et par klik fra kameraet, reagerede de slet ikke på det længere, og nu kunne jeg bare fotografere løs. Det var en fantastisk oplevelse, og jeg mistede fuldstændig fornemmelsen for tid og sted. Det var kun kameraets lysmåler og de efterhånden

lange lukkertider, som sagde mig, at det måtte være halvsent, og solen var da også ved at forsvinde bag de grønne marker i det fjerne. De små ræveunger luskede om bag højen igen, og jeg kunne ikke dy mig for at prøve at snige mig med. Før jeg rejste mig, tog jeg mit hukommelseskort ud af kameraet og proppede det i lommen, for der måtte bare ikke ske mine første rævebillederne noget. Jeg satte et nyt hukommelseskort i kameraet og rejste mig. Jeg kravlede i et sprøjtespor tæt ved det skel, hvor jeg havde ligget, og i en stor bue udenom højen. Jeg kom langsomt frem, men da jeg nærmede mig den anden side af højen, fandt jeg ud af, at min halve times kravletur havde været forgæves – ikke en ræv at se. Jeg rejste mig, og gik meget langsomt og forsigtigt videre rundt om højen i en afstand af måske 50 meter. Pludselig så jeg en bevægelse i græsset, og på grund af det svage skumringslys kunne jeg ikke se, hvad det var, så jeg nærmede mig forsigtigt. Jeg havde listet ganske få meter, da jeg stivnede helt ved synet af en meget lille ræveunge, som lå i det høje græs mindre end 20 meter til venstre for mig. Jeg havde slet ikke set den, og den havde i hvert fald heller ikke set mig, for den lå sammenrullet med rævesnuden under halen. Jeg kunne se pelsen bevægede sig en smule, i takt med at den lille fyr trak vejret. Den lå sikkert og drømte om hoppende frøer, sommerfugle og andesteg, intetanende om, at der ganske nær stod en naturfotograf som fik en uforglemmelig smuk naturoplevelse.

Jeg ville for alt i verden ikke forstyrre den lille fyr, så jeg tog et enkelt billede, og så listede jeg mig forsigtigt bort igen. Jeg gik tilbage for at hente min fototaske, som nu var helt våd af duggen, og begav mig hjemad. Mens jeg traskede hjemad, tænkte jeg på den lille ræveunge i græsset, som sikkert stadig sov trygt og godt. Det var vel nok

en uforsigtig lille skabning. Intet ondt havde den vel oplevet indtil nu, men forhåbentlig skulle den snart få sig lært at sove rævesøvn, og med modernælken kom vel også snuheden. Jeg kunne kun håbe på, at den ville blive lidt bedre rustet til de jægere, som så gerne vil rævene til livs, til dels fordi den kan skade bestanden af de omkring 1.000.000 fasaner, som hvert år bliver udsat med jagt for øje.

Men herregud hvad hjælper det ræven at være både agtpågivende og snu, når det stadigt er lovligt og en yndet forlystelse at man driver rævejagt ved at sende sin ivrige og veltrænede jagthund på uventet besøg i rævens hule, mens man så selv står klar haglbøssen, når ræven bliver drevet ud af sit hjem. Nå men denne aften var alt for smuk til de dystre tanker. Det var blevet kølig og græsset var vådt. Den karakteristiske duft af våd natur ramte mine næsebor, og jeg havde en fantastisk følelse i kroppen efter denne skønne oplevelse. Nu gjaldt det bare om at komme

hjem til den lille hytte og få noget aftensmad, så jeg kunne komme i seng og være frisk til næste morgen, hvor der forhåbentlig ventede nye oplevelser med de skønne ræve.

*Tekst og fotos af Morten Hilmer
www.hilmer-koch.dk*

Foredraget finder sted på Naturhistorisk Museum. Alle er velkomne og der er gratis entré.

Andre arrangementer i JFFN

6. marts 2011: Birger Jensen og Julie Dahl Møller demonstrerer flagermus i Smidie kalkgruber.

Der arrangeres fælleskørsel fra Naturhistorisk Museums parkeringsplads kl. 9.00. ! Tilmelding senest 15. februar på www.JFFN.dk/kontaktside. Udgifter til fællestransport må påregnes oplyses senere. Arrangementet laves i samarbejde med Dansk Pattedyrforening.

Se mere på www.jffn.dk

BOGANMELDELSE

*Henrik Ærentund Pedersen & Niels Faurholdt: Danmarks Vilde Orkidéer
Gyldendal 2010, ISBN: 978-87-02-06386-8*

Jeg må med skam bekende, at jeg altid har syntes orkidéer var vanskelige at sætte navn på. Egentlig er orkidéerne jo spækket med morfologiske karakterer. Af samme grund er jeg ofte blevet følt skuffet, når det viste sig at bladenes smukke pletter og blomstens prangende farve viste sig aldeles ubrugelige til bestemmelsen: Snedige vildspor, lagt ud for at skille fårene fra bukkene. Samtidig har mit forhold til orkidéerne været lidt ambivalent – på den ene side fascinerer de med deres kryptiske biologi og sjældenhed, og på den anden side er de så overeksponerede, at man fristes til i stedet at studere en overset artsgruppe som vokshatte eller mosser.

Denne spritny bog om Danmarks orkidéer var derfor en kærkommen lejlighed for mig til at starte helt forfra med denne fascinerende gruppe af planter. Bogen er skrevet af to af Danmarks absolut største kendere af orkidéer, ja af planter i det hele taget. Og det er netop en af de væsentlige kvaliteter ved bogen: Den giver et overblik over danske orkidéer, som er kritisk og opdateret med den nyeste kendte viden. Der udkommer så mange farveladebøger om natur, at det gælder om at være selektiv, hvis ikke indkøbene blot skal samle støv i bogreolen.

Bogens første del indeholder afsnit om orkidéernes former (blomster og skud), økologi, udbredelse, forvaltning, klassifikation og bestemmelse. Hoveddelen gennemgår samtlige danske arter med kendetegn, udbredelse, voksesteder og interessante anekdoter. Til slut er der et afsnit om at studere danske orkidéer med forslag

til udflugtsmål for den interesserede botaniker.

Alle bogens afsnit virker fagligt vel-funderede, og formidlingen af stoffet fungerer generelt godt. Bedst er det store hovedafsnit med gennemgang af alle arterne. Her er det lykkedes forfatterne at samle og formidle omfattende viden i letlæseligt sprog. Tilsvarende fungerer det indledende afsnit om orkidéernes økologi, levesteder og forvaltning fint. Mange har nok på forhånd hørt om orkidéerne sære måder at blive bestøvet på, men bogen gemmer på mere end én aha-oplevelse. Formidlingen understøttes her på fremragende vis af nærfotos af bestøvende insekter. I det hele taget er bogens billeder en fornøjelse i sig selv. De fleste er taget af Jimmy Lassen, en af landets flittigste og dygtigste orkidé-fotografer. Fotos af orkidéerne er fremragende, og det gælder også fotos af levestederne. Det er ikke let, men det lykkedes her for fotografen at formidle levestedernes særpræg, så man næsten kan dufte skovbunden, lyngen og mosens tørv.

Afsnittet om form og funktion fungerer mindre godt. Gennemgangen af morfologi indeholder helt naturligt mange uvante ord, og hvis man beslutter sig for at tage det med i en populær bog som denne, kræver det en meget stor sproglig opmærksomhed. Afsnittet er klogt forsynet med illustrerende tegninger, men koblingen mellem illustrationer og tekst virker ikke gennearbejdet. Selv med en biologisk kandidatgrad er det tung kost at komme igennem.

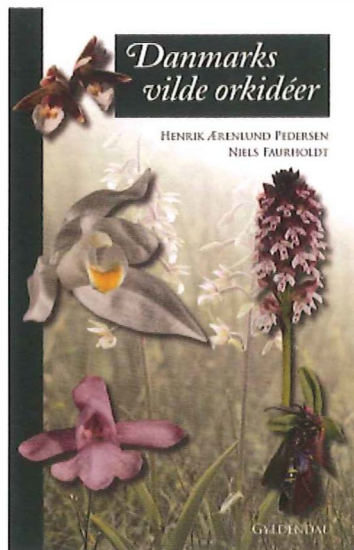
Forfatterne har valgt at fortsætte en lang tradition med at holde de sjældne arters lokaliteter hemmelig. Problemet med hemmelighedskræmmeriet er, at det store flertal af naturelskere ikke får lejlighed til at se de sjældne arter på

deres levesteder, og det svækker naturligvis bogens værdi, at angivelserne er så upræcise. Måske svækker det også naturbeskyttelsen. Hemmeligheder er sjovest for de som kender dem og man kunne ønske lidt selvransagelse hos ”orkidéernes indviede broderskab”. Er tiden løbet fra hemmelighedskræmmeriet?

Bogen er i A5-format, egnet til at tage med i felten, men mindre egnet til at yde de mange fremragende fotos fuld retfærdighed. Selv havde jeg nok foretrukket et større format, med en plasticlamineret bestemmelsesnøgle, som kunne tages med i felten. Enkelte steder i bogen svigter trykkeriet, således at teksten fremstår utydelig, men dog stadigvæk læselig.

Jeg vil varmt anbefale bogen om Danmarks vilde orkidéer til interesserede naturhistorikere, og jeg vil selv glæde mig til at tage bogen med i felten den kommende sommer.

*Rasmus Ejrnæs, seniorforsker på
Danmarks Miljøundersøgelser (AU)*

FLORA OG FAUNA
udgives af NATURHISTORISK
FORENING FOR JYLLAND
med støtte fra Undervisningsministeriets
tips/lotmidler.

Udkommer med 4 hæfter om året.
Hjemmeside: www.floraogfauna.dk
se også: www.naturhistoriskguide.dk

Formand: Eigil Holm, Byskovvej 4,
8751 Gedved. tlf. 75 66 51 30
eigil.holm@pc.dk, www.eigilholm.dk

Abonnement kan tegnes ved henvende-
else til ekspeditionen. Personlige
abonnenter: kr. 190,00 pr. årgang (incl.
moms). Institutioner: kr. 215,00 pr.
årgang (incl. moms) og udlandsabon.
kr. 230.

Ekspedition: Biblioteket, Naturhisto-
risk Museum, Universitetsparken, 8000
Århus C. Tlf. 86 12 97 77 (10-16).
E-mail: nm@nathist.dk. Girokonto nr.
7 06 87 86.

Redaktion: Jon Feilberg (ansvarsha-
vende & botanik), Kastrupvej 8, 4100
Ringsted. tlf. 5760 0125, [red@floraog-
fauna.dk](mailto:red@floraog-fauna.dk); Jens Reddersen (zoologi),
Bykrogen 3, 8420 Knebel. tlf. 8635
0820. [jens.reddersen@vip.cybercity.
dk](mailto:jens.reddersen@vip.cybercity.dk); Sussie Pagh (layout & teknik), FO-
Århus, Frederiksgade 78C, DK-8000
Århus C., E-mail: sp@fo-aarhus.dk

Bestyrelse: Eigil Holm (formand), Peer
Hogsberg (kasserer), Julie Dahl Møller,
Arn Gyldenholm, Benjamin Øllgaard,
Per Egge Rasmussen, Henrik Sell, Pe-
ter Wind (sekretær).

Trykt hos EJ Graphic, Århus. ISSN
0015-3818

HÆFTE 116(4)

Holger Garner: Ferskvandssnegle (Gastropoda) på Æbelø og spørgs-
målet om arter, immigration og overlevelse af populationer på småøer
i havet 85

Carl Chr. Kinze, Thyge Jensen, Svend Tougaard, Hans J. Baagø:
Danske hvalfund (strandinger) i perioden 1998-2000 91

Sussie Pagh: Holdninger til byræve *Vulpes vulpes* i et villakvarter i
Århus 101

Bog anmeldelser

Bog anmeldelse (Jens Reddersen):
Lars Trolle: Sommerfuglene i Danmark 108

Bog anmeldelse (Jens Reddersen):
Morten D.D. Hansen & Ole Jørgensen: Insekter i Danmark 109

Bog anmeldelse (Rasmus Ejrnæs):
Henrik Ærenlund Pedersen & Niels Faurholdt: Danmarks Vilde Orkidéer .. 113

Arrangementer i JFFN

Morten Hilmer: Naturfotografering i Danmark 110
Birger Jensen og Julie Dahl Møller: Flagermus i Smidie kalkgruber..... 112

Forsidefotos:

Stor Mosesnegl *Lymnaea stagnalis*. Foto: Holger Garner
Rissosdelfin *Grampus griseus*. Foto: Hans J. Baagø
Ræv *Vulpes vulpes*. Foto: Morten Hilmer